

Els Opuscles del CREI

---

num. **28**

maig 2011

Economia de la felicitat

Ada Ferrer-i-Carbonell

CREI

Centre de Recerca
en Economia Internacional

Economia de la felicitat

Ada Ferrer-i-Carbonell

El Centre de Recerca en Economia Internacional (CREI) és una institució de recerca constituïda com a consorci integrat per la Universitat Pompeu Fabra i la Generalitat de Catalunya. La seva seu és al campus de la Universitat Pompeu Fabra, a Barcelona.

L'objectiu del CREI és promoure la recerca en economia internacional i macroeconomia amb els estàndards acadèmics més alts.

Els Opuscles del Crei volen ser els instruments de difusió de la recerca del CREI en l'àmbit no acadèmic. Cada *Opuscle* recull, per a un públic general, les conclusions i observacions de treballs publicats, o en vies de publicació, a les revistes especialitzades. En el respecte a la llibertat intel·lectual, es fa constar que les opinions expressades en *Els Opuscles del CREI* són responsabilitat dels seus autors.

Versions en pdf d'aquest i tots els altres *Opuscles del CREI* es poden descarregar de:
www.crei.cat/opuscles.php

Consell editorial

Antonio Ciccone (editor)
Jordi Galí
Teresa Garcia-Milà
Jaume Ventura

Editat per: CREI
Universitat Pompeu Fabra
Ramon Trias Fargas, 25-27 08005 Barcelona
Tel. 93 542 13 88

© CREI, 2011
© d'aquesta edició: Ada Ferrer-i-Carbonell

Traducció de l'anglès: Daniel-Oliver Garcia Macià
Disseny: Fons Gràfic
Impressió: Masanas Gràfiques

ISSN: 1137 - 7828
Dipòsit legal: B-17.918-2011

Introducció

Comptem amb evidència suficient per estar segurs que els individus són capaços i estan disposats a donar respostes vàlides i coherents quan se'ls demana valorar en una escala finita la satisfacció amb la pròpia vida, una pregunta que els psicòlegs han posat nombroses vegades en qüestionaris d'arreu del món. Sense oblidar les seves limitacions i les crítiques que han rebut, alguns economistes han utilitzat aquestes mesures de satisfacció declarada com a mesura *proxy* (aproximada) de la utilitat per tal d'entendre millor les preferències i fins i tot el comportament dels individus. Mitjançant les preguntes subjectives de satisfacció podem extreure informació sobre els gustos i les aversions dels individus respecte a diversos assumptes rellevants, com ara la renda o els ingressos, les condicions laborals, el risc de perdre la feina, la inflació o l'estat de salut. Aquesta informació pot ser després utilitzada per, entre altres, revisar les idees existents des d'una nova perspectiva, entendre el comportament dels individus, avaluar i dissenyar polítiques públiques, estudiar la pobresa i la desigualtat des d'una perspectiva subjectiva o desenvolupar mètodes de valoració coherents amb les preferències dels individus. En aquest opuscle començo amb una avaluació crítica dels pros i els contres d'utilitzar les mesures de satisfacció, per després explicar-ne els resultats més significatius i analitzar-ne les aplicacions principals.

1. La conveniència d'utilitzar mesures de felicitat declarada

Al llarg de les últimes dècades s'ha fet palès que els individus són capaços de valorar la seva felicitat o el seu grau de satisfacció amb les pròpies vides. Els individus enquestats en nombrosos panells de llars en diversos països de tot el món donen respostes numèriques vàlides, coherents, i consistents a la pregunta: “Com està de satisfet amb la seva vida?”. Per exemple, la felicitat mitjana es manté aproximadament igual a 7 en una escala de 0 a 10 en tots els qüestionaris distribuïts recentment a Espanya.¹

L'ús i estudi de les preguntes sobre la felicitat han generat nombrosos resultats nous que ens permeten entendre millor la felicitat i les motivacions dels individus. Mentre que algunes de les conclusions són poc sorprenents –per exemple, els individus casats amb feina i bona salut són més feliços que els solters aturats i amb mala salut–, altres resultats són més xocants. De fet, alguns dels resultats empírics obtinguts amb les mesures subjectives de satisfacció semblen estar parcialment en contradicció amb els supòsits de les teories existents o amb el comportament observat. Sovint són aquests resultats desconcertants els que han generat un debat més intens a la literatura, no només per la seva naturalesa controvertida, sinó també perquè normalment són els més difícils de resoldre amb els coneixements i les dades actuals. La feble relació trobada entre els ingressos (o el creixement econòmic) i la felicitat declarada, així com la discussió sobre la naturalesa determinista o no de la felicitat són dos dels temes més controvertits en l'economia de la felicitat.

En els últims anys diversos investigadors, economistes inclosos, que treballen amb dades sobre la felicitat han conclòs que els diners no fan la

felicitat o, en paraules d'Oswald (2006), “després de tot, els *hippies* tenien raó sobre el que és la felicitat”. Aquesta conclusió, derivada de l'evidència empírica que els ingressos tenen un paper molt reduït a l'hora d'explicar la felicitat subjectiva, ha generat un considerable debat entre els economistes que, en general, esperen que els ingressos siguin un dels motius principals que guien les decisions dels individus. De fet, el comportament observat, per exemple en el mercat de treball, contradiu l'evidència empírica de l'economia de la felicitat. Els economistes d'aquest camp han explicat aquesta aparent contradicció al·legant la importància dels ingressos de referència a l'hora de determinar la pròpia felicitat –és a dir, que els individus valoren els seus ingressos en termes relatius. La major part de l'evidència empírica actual indica que, efectivament, els individus jutgen la qualitat de la seva vida comparant la seva situació personal amb un grup d'individus rellevants (el seu grup de referència) i, per tant, un creixement econòmic distribuït de forma igualitària té poc impacte en la felicitat declarada.

Tot i que hi solia haver consens sobre el reduït paper del creixement econòmic pel que fa a la felicitat a llarg termini (Easterlin, 1974 i tota la literatura posterior sobre la Paradoxa d'Easterlin) i en la naturalesa relativa dels ingressos, Stevenson i Wolfers (2008) van reobrir el debat recentment en trobar (certa) evidència empírica en la direcció oposada. És important tenir en compte que, malgrat que sí que van trobar una relació positiva entre els ingressos mitjans d'un país i el nivell de felicitat, aquesta relació era força feble en el cas dels EUA i d'alguns països europeus. L'article de Stevenson i Wolfers ha generat molta discussió i ha tingut una gran cobertura a la premsa, per la qual cosa s'espera que hi hagi més debat i evidència empírica en un futur proper. Fins ara, la principal reacció crítica a l'article argumenta que els resultats positius trobats pels dos autors són deguts a

l'ús de dades de curt termini i al fet que se centren en països en transició que reflecteixen un situació molt particular de caiguda i recuperació del PIB (Easterlin i Sawangfa, 2009). Malgrat tots els esforços, és previsible que el debat sobre els ingressos i la felicitat es mantingui viu a la literatura durant un llarg període de temps, almenys fins que no es disposi de sèries temporals més prolongades en un nombre suficient de països.

Un altre tema molt debatut en aquesta literatura és la naturalesa determinista de la felicitat. Aquest debat ha experimentat un gir important en els darrers anys amb l'evidència creixent en contra de la capacitat il·limitada dels individus d'adaptar-se a qualsevol situació. Tot i que la felicitat depèn estretament de la personalitat dels individus (per exemple, l'extraversió està positivament correlacionada amb la felicitat) i per tant és en gran mesura innata o determinada genèticament, les circumstàncies de la vida poden afectar els nivells de felicitat declarada més del que els investigadors havien cregut en els últims 40 anys. La disponibilitat de dades de panel que segueixen un nombre elevat d'individus al llarg del temps ha permès als investigadors revisar la "antiga" creença que els nivells de felicitat estaven predeterminats i que, per tant, no variaven en el temps –vegeu, a tall d'exemple, la literatura sobre el "hedonic treadmill"², "preference drift" o "set point theory". Aquesta literatura prèvia que va començar fa uns 40 anys estava basada en dades més escasses; per exemple, l'article més citat per defensar que els individus s'adapten completament a increments d'ingressos està basat en dades transversals de vint-i-dos individus que van guanyar la loteria (Brickman, Coates, i Janoff-Bulman, 1978). Un seguit de treballs d'investigació recents han reexaminat el grau en què els individus s'adapten a situacions (des)favorables utilitzant dades de panel que no existien prèviament i tècniques d'estimació modernes. Aquests estudis suggereixen que la capacitat d'adaptar-se dels in-

dividus és més petita del que es creia prèviament i que, a més, l'adaptació dels individus a les noves circumstàncies depèn tant del tipus d'individu (de la seva personalitat i de les seves circumstàncies) com del tipus d'esdeveniment. Per exemple, mentre que els individus tendeixen a adaptar-se a la pèrdua d'un cònjuge, aquests es mostren incapaços d'adaptar-se a l'atur, que té un efecte negatiu de llarga durada que es manté fins i tot després d'haver tornat a trobar feina (per exemple, Lucas *et al.*, 2004).

Tot i que els psicòlegs han estat preguntant i utilitzant mesures subjectives de felicitat des de fa 40 anys, no ha estat fins recentment que aquesta informació ha atret l'atenció dels economistes. La literatura de l'economia de la felicitat forma part del creixent interès per aprofundir en el coneixement de les preferències individuals més enllà de l'evidència que pot ser obtinguda a partir del comportament observat (per exemple, a través de les decisions de compra o de vot). Aquest interès ha portat al desenvolupament i a l'expansió de mètodes alternatius, tal com observar el comportament dels individus en experiments controlats (Brandts, *Els Opuscles del CREI*, 21, març 2009) o preguntar directament als individus sobre el seu nivell de felicitat (aquest opuscle); les seves actituds davant del risc (Dohmen *et al.*, 2005); la seva elecció entre diverses loteries hipotètiques (Dohmen *et al.*, 2005; Hartog, Ferrer-i-Carbonell, i Jonker, 2002); o el nivell d'ingressos que consideren satisfactori (Van Praag, 1971), entre d'altres. Aquests mètodes complementen les anàlisis més tradicionals i ens permeten entendre el comportament i les preferències dels individus en una gran varietat de situacions, el que, alhora, pot aportar informació útil pel desenvolupament de nous models teòrics. És en aquest context que cal entendre la major part del treball dut a terme pels economistes que utilitzen preguntes subjectives com a mesures *proxy* de la utilitat. El tret comú que defineix aquesta línia

de recerca és l'ús de mesures subjectives de satisfacció amb la vida (o amb qualsevol aspecte de la vida com ara la salut o la feina) per tal d'entendre millor les preferències dels individus sobre temes rellevants des del punt de vista teòric i polític, com ara les preferències sobre els ingressos o els ingressos relatius al grup de referència de l'individu, les condicions laborals, l'atur, la salut, la inflació i la desigualtat. Aquesta informació, successivament, ha estat utilitzada sobretot per avaluar les idees existents des d'una nova perspectiva, examinar i verificar empíricament els supòsits habituals sobre el comportament dels individus, entendre i predir el comportament, desenvolupar mètodes basats en les preferències per valorar béns per als quals no hi ha mercat, estudiar la pobresa i la desigualtat des d'una perspectiva subjectiva i avaluar i dissenyar polítiques públiques.

2. Breu descripció del mètode

2.1 Com mesurar la felicitat: mètode i supòsits

Comptem amb prou evidència per afirmar que els individus són capaços i estan disposats a donar respostes coherents i vàlides quan se'ls demana valorar en una escala finita el seu nivell de satisfacció amb la pròpia vida. Individus enquestats a diversos països de tot el món han valorat consistentment el seu nivell de satisfacció amb la vida o amb algun dels seus aspectes (com ara la salut, la feina o la seva situació econòmica) en una escala finita, ja sigui numèrica (per exemple, de 0 a 10) o verbal (per exemple, de “molt dolenta” a “molt bona”). Cantril (1965), Wilson (1967) i Bradburn (1969) són considerats els pares de les mesures subjectives, ja que van desenvolupar i introduir per primer cop aquest tipus de preguntes en diversos qüestionaris. Des d'aleshores, molts altres investigadors han contribuït a la millora d'aques-

tes mesures, per exemple, desenvolupant diverses formes d'expressar la pregunta o utilitzant diferents escales per registrar la resposta (verbals o numèriques)³. A tall d'exemple, la pregunta sobre satisfacció feta als enquestats de l'onada del 2006 del panell socioeconòmic (SOEP) alemany era la següent:

En conclusió, voldríem preguntar-li sobre el seu nivell de satisfacció amb la seva vida en general. Si us plau, respongui segons la següent escala: 0 significa “completament insatisfet”, 10 significa “completament satisfet”.

Com de satisfet està vostè amb la seva vida, tenint-ho tot en compte?

La resposta a aquesta pregunta es coneix com a satisfacció (felicitat o benestar) subjectiva. La vàlida, rellevància i aplicabilitat d'aquesta mesura de satisfacció subjectiva en el camp de l'economia està supeditada a dos supòsits bàsics. Primer, hi ha d'haver una correlació clara entre la satisfacció declarada i el concepte teòric en el qual estem interessats. Segon, els individus han de voler dir o interpretar el mateix quan declaren el seu nivell de satisfacció –és a dir, els individus que declaren estar satisfets un 8 sobre una escala de 0 a 10 han de sentir-se més satisfets amb la seva vida que aquells que contesten un 6.⁴

La major part de l'evidència a favor d'aquests dos supòsits esmentats i, per tant, a favor de l'ús de mesures subjectives de satisfacció prové dels psicòlegs, que han demostrat al llarg dels anys que hi ha una clara correlació entre la satisfacció declarada i altres mesures més objectives de la felicitat, com ara les vegades que un enquestat somriu (Sandvik, Diener i Seidlitz, 1993) o les seves expressions facials durant l'entrevista (Kahneman, 1999). Com que la salut és considerada pels experts com el determinant més important de la feli-

citat, la correlació empírica positiva trobada entre la felicitat declarada i les mesures objectives de la salut també es considera un resultat clau en suport del primer dels dos supòsits anteriors (Blanchflower i Oswald, 2008 i Steptoe i Wardle, 2005). Una altra branca de la literatura enriqueix l'evidència sobre la fiabilitat de les mesures subjectives analitzant la relació entre la felicitat declarada i les reaccions físiques del cos. Per exemple, una sèrie d'estudis demostra que alguns tractaments mèdics són més efectius en aquells individus que declaren nivells alts de felicitat o nivells baixos d'estrès psicològic (Hayney *et al.*, 2003; i Cohen *et al.*, 2006)⁵. En neurologia, l'evidència demostra que la felicitat declarada està correlacionada amb certes mesures físiques d'activitat cerebral (Urry *et al.*, 2004)⁶.

A banda de l'evidència sobre la correlació entre la satisfacció declarada i les mesures objectives de felicitat com ara l'estat de salut o reaccions físiques, hi ha un conjunt d'estudis que demostren l'existència d'un concepte "universal" compartit de satisfacció, benestar, o felicitat. Aquests estudis representen una evidència empírica a favor del segon supòsit, és a dir, del fet que els individus volen dir el mateix quan responen les preguntes sobre el seu nivell de felicitat. L'evidència empírica existent demostra que, efectivament, els individus entenen de la mateixa manera conceptes com els de satisfacció amb la vida i felicitat. Per exemple, els individus mostren un gran encert a l'hora de predir la felicitat d'altres individus (o les seves emocions) només veient fotografies o vídeos (Diener i Lucas, 1999 i Sandvik *et al.*, 1993). A més a més, Van Praag (1991) troba evidència empírica que els individus d'una mateixa comunitat lingüística tradueixen qualificatius verbals a valors numèrics de manera molt similar fins i tot en un marc descontextualitzat. Això significa que no només el significat de "bo" o "dolent" és el mateix per tots els enquestats, sinó que la relació, per exemple, entre el qualificatiu verbal "bo" i el valor numèric, "6" és similar.

A més a més dels dos supòsits ja descrits, l'ús de preguntes subjectives requereix de dos supòsits empírics que tenen implicacions importants per a l'anàlisi estadística: (i) Si les respostes a la pregunta sobre la satisfacció subjectiva s'interpreten com a mesures cardinals o ordinals; i (ii) Quina és la naturalesa de les característiques individuals no observables que són persistents en el temps i que determinen en gran mesura el nivell de satisfacció (ens referim principalment als trets de personalitat).

Si la satisfacció fos cardinal, la distància entre nivells de satisfacció tindria un valor específic: per exemple, un individu que hagués respost un 8 seria el doble de feliç que algú que hagués respost un 4. Per contra, si la satisfacció fos ordinal, la distància entre nivells de satisfacció no aportaria cap informació i només podríem afirmar que un individu que hagués respost un 8 és més feliç que aquell que respon un 4. Tot i que des del punt de vista teòric la distinció entre cardinalitat i ordinalitat és molt rellevant, des del punt de vista empíric no ho és tant, ja que els resultats no depenen d'aquest supòsit (Ferrer-i-Carbonell i Frijters, 2004; vegeu també Boyce, 2010). Basant-se en aquesta regularitat empírica, molts investigadors d'aquesta àrea utilitzen mètodes econòmics lineals i per tant imposen cardinalitat, ja que des del punt de vista econòmic és més convenient. És important destacar que algunes de les aplicacions empíriques de les mesures subjectives de satisfacció requereixen imposar cardinalitat, per exemple, quan es calcula la felicitat mitjana per grups o per països o quan s'estudien temes de pobresa i desigualtat.

Des del punt de vista estadístic, l'ús de preguntes subjectives requereix un segon supòsit en relació amb la naturalesa dels factors no observables. Deixant de banda els habituals factors no observables que canvien al llarg del temps (per exemple,

si el dia de l'entrevista feia bon temps o si el cotxe de l'enquestat s'acabava d'espatllar), les preguntes subjectives també depenen de la personalitat dels individus (per exemple, la intel·ligència, el neuroticisme i l'optimisme). A diferència de les variables no observables típiques, aquestes últimes són persistents en el temps, és a dir, es mantenen constants al llarg dels anys en què l'individu forma part del panel de dades. Tot i que en un inici la majoria dels estudis de felicitat només utilitzaven dades transversals i, per tant, no podien corregir pel que fa a la personalitat de l'individu, els estudis més recents ja utilitzen dades de panel, cada vegada més nombroses, que permeten tenir en compte aquells trets de l'individu que són persistents i no observables. Ferrer-i-Carbonell i Frijters (2004) demostren que la inclusió dels esmentats efectes individuals té un gran impacte en els resultats i, per tant, els estudis que no utilitzen dades de panel s'han de considerar amb precaució. Per exemple, Ferrer-i-Carbonell i Frijters (2004) troben que a Alemanya l'efecte dels ingressos sobre la satisfacció amb la vida es redueix fins a un terç quan s'introdueixen efectes individuals fixos.

2.2 El procediment per l'estimació

Comencem postulant que la satisfacció declarada (S), que és una funció del concepte teòric d'utilitat (U), depèn d'un conjunt de característiques individuals (X). En llenguatge economètric això s'expressa de la següent manera:

$$S_{it} = \alpha + \sum_k \beta_k x_{k,it} + v_i + \varepsilon_{it}$$

on i indexa l'individu, t el període temporal, normalment l'any, i k la característica individual. La major part de la literatura es basa en l'ús de diverses tècniques economètriques, especificacions, dades i enfocaments, per identificar la relació en-

tre les característiques individuals x_k i la satisfacció declarada S i en utilitzar aquesta informació per, entre altres, entendre les preferències dels individus, verificar alguns dels supòsits i teories existents, desenvolupar estudis de valoració de béns que no tenen mercat i estudiar la pobresa subjectiva i la desigualtat.

Les variables explicatives que més interessin als economistes són aquelles relacionades amb la situació dels individus en un moment donat (per exemple, els ingressos familiars o personals, l'estat de salut o la situació laboral), amb la posició relativa dels individus (per exemple, els ingressos propis en el passat, canvis en el nivell d'ingressos i els ingressos del grup de referència), i amb l'entorn en què viuen els individus (per exemple, la inflació, la taxa d'atur, la desigualtat en els ingressos a la regió i la qualitat de l'aire).

La tria del mètode economètric adequat per analitzar les mesures de satisfacció subjectiva està basada en algunes consideracions importants. Primer, depenent de la disposició que es tingui a suposar cardinalitat o ordinalitat, els investigadors poden i fan servir models lineals com ara l'MQO i altres cardinalitzacions (Van Praag i Ferrer-i-Carbonell, 2004 i 2008, capítol 2) o models de resposta ordenada (lògit o pròbit). Com s'ha esmentat anteriorment, la diferència entre aquests dos tipus de mètodes economètrics no té conseqüències importants pel que fa als resultats, ja que les relacions numèriques entre els coeficients estimats són força similars. Segon, la naturalesa de les característiques individuals no observables i persistents en el temps també determina el mètode economètric que convé triar. La major disponibilitat de dades de panel –és a dir, l'accessibilitat a informació sobre un grup d'individus mesurats repetidament al llarg del temps– ha permès als investigadors controlar l'efecte de la personalitat sobre la felicitat, que malgrat no constituir l'inte-

rès principal dels economistes, la seva exclusió pot esbiaixar substancialment els resultats de les variables d'interès (Ferrer-i-Carbonell i Frijters, 2004). La raó intuïtiva darrera d'aquest fet és que al controlar l'efecte de la personalitat sobre la felicitat disminuïm considerablement el problema d'endogeneïtat en eliminar una part crucial de les variables no observables presents en el terme d'error. Suposem que no només els diners fan feliç la gent sinó que, a més a més, els individus més feliços tenen una probabilitat més alta de ser rics. En aquest cas, el fet de treure del terme d'error els trets de personalitat que estan correlacionats amb la felicitat i amb ser ric solucionaria una part important del problema d'endogeneïtat. Per exemple, Stutzer i Frey (2006) comparen resultats amb i sense corregir per la personalitat dels individus i conclouen que els individus més feliços tenen més probabilitats de casar-se i que per tant no només és veritat que estar casat fa la gent feliç sinó que la gent més feliç té més probabilitats de casar-se. De forma semblant, els resultats de Ferrer-i-Carbonell i Frijters (2004) suggereixen que, tot i que sembla que els diners sí que fan feliç la gent, els individus més feliços també tenen més probabilitats de ser més rics.

A banda de tenir en compte la personalitat dels individus a l'hora d'estimar una equació de felicitat i per tant d'identificar l'efecte que la situació dels individus té sobre la seva felicitat basant-se només en els canvis en les circumstàncies personals (efectes individuals fixos), l'estudi de l'economia de la felicitat encara no ha aconseguit trobar mètodes adequats per examinar i avaluar el probable problema de causalitat inversa. Una de les principals preocupacions en la literatura és la relació causal entre els ingressos i la felicitat: com s'ha comentat anteriorment, per analitzar si els individus més feliços són els que tenen més probabilitats de tenir uns salaris més elevats. És a dir, són els diners els que causen la felicitat? o són

els individus més feliços els que tenen més probabilitats de ser rics? o són només rics aquells a qui els diners els fa feliços? L'aproximació més òbvia a aquestes preguntes seria o bé trobar un "instrument" pels ingressos o bé dissenyar un experiment que identifiqués l'efecte d'un canvi exogen en els ingressos sobre la felicitat dels individus. El mètode ideal seria portar a terme un experiment on una sèrie d'individus escollits aleatòriament rebessin de manera inesperada una gran suma de diners i se'ls comparés posteriorment amb altres individus idèntics que no haguessin rebut aquest obsequi. Alternativament, els investigadors han buscat situacions reals que s'assemblin a l'escenari descrit. Com que els augments salarials depenen de l'esforç individual (i per tant no són exògens) i el cobrament d'una herència és un fet previsible (és a dir, un fet que els individus poden anticipar), cap d'aquests dos tipus de canvis en els ingressos serien bons instruments per representar l'escenari descrit anteriorment. A la pràctica, això implica que, de moment, només els guanys a la loteria han estat acceptats com un instrument satisfactori per estimar l'efecte causal dels ingressos sobre la felicitat. Donat que les dades sobre guanys a la loteria són molt escasses (les bases de dades que inclouen preguntes sobre felicitat solen incloure només informació sobre premis molt elevats que només reben un nombre molt reduït d'enquestats), fins ara només comptem amb un estudi que utilitza aquest instrument per analitzar la causalitat entre els salaris i la salut mental (Oswald i Gardner, 2006). Hi ha dos estudis (Frijters, Haisken-Denew, i Shields, 2004; i Frijters, Shields, i Haisken-Denew, 2005) que argumenten que els grans canvis en el nivell d'ingressos dels antics alemanys de l'Est després de la caiguda del mur no eren ni anticipats ni depenien de l'esforç individual i que, per tant, poden ser utilitzats com a mesura exògena dels ingressos. Frijters *et al.*, (2005) estimen que entre un 35% i un 40% de l'augment en la satisfacció amb la vida experimentat a l'Alemanya de l'Est després de

la caiguda del mur va ser degut al gran increment dels ingressos que s'hi va produir. En un estudi similar, Frijters, Haisken-Denew, i Shields (2004) utilitzen el mateix esdeveniment per examinar la relació causal entre els ingressos i la satisfacció amb la salut. Aquests autors conclouen que per bé que els ingressos afecten positivament la satisfacció amb la salut, l'efecte és més aviat reduït i que gran part de la correlació positiva entre ingressos i salut es deu a l'efecte positiu de la salut sobre els ingressos. A part dels ingressos, se sospita que altres variables poden estar subjectes al problema de causalitat inversa en la regressió de la felicitat, però encara no hi ha cap estudi empíric que tracti aquest tema.

3. Què fa feliços els individus?

L'ús de preguntes subjectives de felicitat com a mesura *proxy* de la utilitat ha servit principalment per obtenir informació sobre les preferències dels individus respecte a temes d'interès teòric i polític, com per exemple, les preferències sobre els ingressos, les condicions laborals, els determinants de la salut, la inflació i la desigualtat. Tot i que fer un repàs exhaustiu de tots els resultats i les seves implicacions seria una tasca difícil sinó impossible, a continuació resumiré l'evidència més rellevant sobre els determinants de la satisfacció.

Un dels principals i primers interessos d'aquesta literatura ha estat entendre la relació entre els ingressos i la satisfacció amb la vida, una recerca que va començar a principis dels anys 70 (Van Praag, 1971; Easterlin, 1974) i que va continuar amb l'economia de la felicitat moderna (Clark *et al.*, 2008). El principal resultat és que la relació entre els ingressos individuals i la satisfacció declarada és en general força feble (per bé que sempre estadísticament diferent de zero) i encara

més quan es controla pels efectes individuals fixos de personalitat (Ferrer-i-Carbonell i Frijters, 2004). La magnitud del coeficient dels ingressos en una regressió sobre la satisfacció és força petita comparada amb els coeficients d'altres variables com ara l'atur o el fet d'estar casat. En un estudi comparatiu entre països, Clark *et al.*, (2005) permeten l'existència de certa heterogeneïtat i mostren que l'efecte dels ingressos sobre la felicitat difereix entre països i que també depèn de les característiques individuals. Aquest resultat implica que la relació entre els diners i la satisfacció no és igual per tothom. Utilitzant dades macro, la majoria dels estudis també troben una relació molt feble entre el PIB mitjà i la satisfacció declarada mitjana d'un país (Easterlin, 1974; Di Tella i MacCulloch, 2008), amb algunes excepcions (Stevenson i Wolfers, 2008). Aquests resultats empírics (trobat tant amb dades micro com macro) contradiuen no tan sols una bona part de la teoria econòmica sinó que també entren en conflicte amb el sentit comú i amb el comportament que s'observa dels individus. Aquesta "paradoxa" ha estimulat els investigadors en aquest camp a verificar empíricament les diverses explicacions que existeixen sobre els resultats trobat, en concret sobre el caràcter relatiu dels ingressos i les pautes d'adaptació dels individus.

Si els individus obtinguessin la felicitat en funció de com els van de bé les coses en comparació amb els altres, un increment dels ingressos distribuït igualitàriament no generaria canvis substancials en la felicitat, la qual cosa explicaria la dèbil relació entre felicitat i ingressos observada a la literatura. En economia, com en moltes altres disciplines, hi ha un volum important d'estudis sobre la interdependència de les preferències que tenen com a finalitat examinar, per exemple, l'efecte que té comparar-se amb els altres sobre els patrons de consum o les decisions de vot. L'ús de mesures subjectives de satisfacció ha permès als investi-

gadors analitzar empíricament la rellevància dels ingressos relatius (relatius als dels altres) sobre la pròpia satisfacció, una idea teòrica amb una llarga tradició en economia (Knight, 1922 i Duesenberry, 1949). Malgrat estar basat en poques observacions obtingudes en una enquesta duta a terme el 1995 entre el professorat, l'alumnat i el personal de la Harvard School of Public Health, és important mencionar els resultats de Solnick i Hemenway (1997), que troben que aproximadament un 50% dels participants en l'enquesta preferirien un escenari on els seus ingressos relatius fossin més alts i els seus ingressos absoluts més baixos a una situació oposada. La literatura que ha utilitzat dades de panel mostra que als països desenvolupats hi ha una correlació negativa i estadísticament significativa entre la pròpia satisfacció i els ingressos del grup de referència⁷. Això no implica necessàriament que els individus siguin envejosos, sinó que fan servir informació sobre els altres per avaluar la idoneïtat dels propis ingressos. Donat que la magnitud del coeficient dels ingressos del grup de referència és en alguns casos similar a la del coeficient dels propis ingressos (Ferrer-i-Carbonell, 2005), un increment dels ingressos semblant per tots els individus en el mateix grup de referència no faria més feliç a ningú.

Hi ha una altra branca de la literatura que emfatitza el fet que, en alguns casos, els individus no comparen els seus ingressos amb els dels altres per avaluar la pròpia posició sinó per adquirir informació sobre les seves perspectives d'ingressos futurs. En aquest escenari, els ingressos dels altres representen una font d'informació sobre les "expectatives d'ingressos futurs" i per tant tenen un coeficient positiu en la regressió de la felicitat. Analitzant un conjunt de països en desenvolupament, Senik (2004) va trobar un coeficient positiu pels ingressos del grup de referència i argumenta que això indica que els individus d'aquests països, que estan subjectes a un alt grau d'incerte-

sa, fan servir els ingressos del grup de referència com a senyal de les pròpies perspectives d'ingressos futurs. De forma similar, Clark, Kristensen i Westergard-Nielsen (2009a), amb dades enllaçades de treballadors i empresaris danesos, troben un efecte positiu dels ingressos d'altres treballadors de la mateixa empresa sobre la satisfacció pròpia, observació que justifiquen amb arguments similars. En un estudi recent, Clark, Kristensen i Westergard-Nielsen (2009b) demostren empíricament que els ingressos mitjans del barri on viu l'individu (a l'estudi un barri comprèn entorn als 9.000 individus), de fet tenen un efecte positiu sobre la felicitat. Els autors argumenten que aquest efecte positiu pot ser degut a la relació positiva entre la qualitat del barri (escoles, parcs, etc.) i els ingressos mitjans de la població del barri. Per separar aquest efecte de l'efecte dels ingressos relatius, els autors inclouen (a banda dels ingressos propis i dels ingressos mitjans del barri) el lloc relatiu de cada individu en la distribució d'ingressos del barri. Els resultats de l'estudi demostren que com més amunt estan els individus a l'escala d'ingressos del barri més satisfets estan, mentre que l'efecte dels ingressos mitjans es manté positiu.

Una limitació important de tots aquests estudis és que el grup de referència és definit *ad hoc* per l'investigador, normalment fent servir variables com ara el nivell educatiu, l'edat, la regió on viu l'individu, i el nivell d'ocupació per establir el grup de referència. Recentment, l'onada 2006/2007 de l'Enquesta Social Europea (European Social Survey, ESS) va incloure una bateria de preguntes en què es demanava als enquestats que definissin amb quina intensitat i amb qui es comparaven. Clark i Senik (2010) analitzen les respostes a aquestes preguntes amb gran detall i conclouen que la intensitat amb la qual els individus comparen els seus ingressos amb els dels altres disminueix a mesura que augmenten els ingressos (i.e., els individus rics es comparen menys), que la gent

que es compara més amb els altres és justament la menys feliç, i que els individus es comparen amb una gran diversitat de grups (per exemple, amb els companys de feina i amb els membres de la pròpia família). De quina manera els individus formen els seus grups de referència i fins a quin punt aquest procés és endogen (per exemple, si els individus trien els seus grups de referència per maximitzar la felicitat) són preguntes que encara no tenen una resposta definitiva.

Existeix una justificació alternativa a la dels ingressos relatius per explicar la magnitud reduïda del coeficient dels ingressos en les regressions de felicitat. Aquesta justificació alternativa està basada en la incapacitat dels individus de preveure fins a quin punt s'adaptaran a una nova situació tot canviant les seves preferències respecte a quins són uns ingressos adequats. La importància de l'adaptació a canvis en els ingressos i altres esdeveniments vitals ha estat analitzada amb mesures subjectives des de principis dels anys 70, principalment per psicòlegs però també per alguns economistes (vegeu Van Praag, 1976 i Hagenars i Van Praag, 1985). L'estudi més famós en aquesta àrea va ser el de Brickman *et al.*, (1978) que va comparar un grup de 22 individus que havien guanyat la loteria amb un grup de 22 que no l'havien guanyat (grup de control) i que vivien a la mateixa àrea geogràfica. En l'estudi, basat en aquesta mostra de mida extremadament reduïda, conclouen que els guanyadors de la loteria no eren significativament més feliços que la resta ni que ells mateixos en el passat. És a dir, que s'adaptaven completament a l'increment de diners. Els resultats basats en un estudi d'aquestes característiques han de ser avaluats amb precaució, perquè la mida reduïda de la mostra fa difícil qualificar estadísticament les diferències no significatives i perquè l'extrapolació dels resultats obtinguts amb guanyadors de loteria a la resta de la població no és immediata. Malgrat les limitacions, l'estudi de Brickman *et al.*, (1978)

ha estat citat repetidament com a referència cabdal per defensar la hipòtesi de l'adaptació completa dels individus a increments en el nivell d'ingressos. Tret de comptades excepcions, però, gairebé no hi ha hagut evidència empírica sobre l'adaptació als ingressos des d'una perspectiva més àmplia. Això és degut principalment a la manca de dades, ja que es necessiten panells llargs per poder identificar l'efecte d'increments en els ingressos sobre la felicitat en mostres poblacionals. A dia d'avui, tan sols hi ha dos treballs que estudien l'adaptació als ingressos amb dades de panel (Di Tella, Haisken-De New, i MacCulloch, 2007; i Ferrer-i-Carbonell i Van Praag, 2009), i els seus resultats són oposats. Mentre que Ferrer-i-Carbonell i Van Praag (2009) troben que els individus només s'adapten parcialment a canvis en els ingressos, Di Tella *et al.*, (2007) troben evidència important a favor de l'adaptació als ingressos, tot i que no troben evidència a favor de l'adaptació dels individus a canvis en el seu nivell d'estatus social. En vista d'un volum tan escàs d'evidència, sembla clar que els resultats empírics en relació amb l'adaptació als ingressos haurien de ser considerats com a provisionals.

A part d'estudiar l'adaptació als ingressos, també hi ha estudis empírics que examinen l'adaptació de la gent a altres esdeveniments importants. Fins fa poc, els psicòlegs creien que, en general, els individus s'adaptaven a gairebé qualsevol tipus d'esdeveniment vital i que el nivell de felicitat era específic de l'individu i, per tant, més aviat constant al llarg del temps. Segons aquestes teories, la felicitat estava predeterminada i després d'un esdeveniment vital positiu o negatiu aquesta només es desviava temporalment del seu nivell de base (per exemple, Headey i Wearing, 1989 sobre la teoria de la felicitat preestablerta; i Lykken i Tellegen, 1996). En altres paraules, se suposava que els individus tenien una capacitat enorme d'adaptació. Tanmateix, l'evidència recent que utilitza dades de

panel de llarga durada ha posat en dubte aquestes teories (per exemple, Lucas *et al.*, 2003). Aquesta nova evidència sembla indicar que l'adaptació dels individus depèn de l'esdeveniment vital així com de les característiques de l'individu (Lucas *et al.*, 2003 i Clark *et al.*, 2008). L'evidència empírica, però, encara és escassa i poc contrastada, per la qual cosa es podria qüestionar en un futur proper amb nova evidència.

Segons aquests estudis recents, l'atur és un dels pitjors esdeveniments vitals possibles, almenys a les societats occidentals. L'evidència empírica existent mostra de forma clara i consistent que l'atur és altament perjudicial per la felicitat⁸. Aquesta evidència amb dades sobre felicitat ha estat corroborada per les estadístiques sobre suïcidis, que mostren que estar aturat és una de les majors causes de desequilibri emocional (Oswald, 1997). De fet, l'efecte negatiu de l'atur sobre la felicitat és substancialment major que l'efecte provocat per la caiguda dels ingressos. És per això que la literatura argumenta que l'efecte negatiu de l'atur sobre la felicitat va més enllà dels efectes monetaris⁹. A més a més, l'efecte negatiu de l'atur sobre la felicitat sembla persistir en el temps –és a dir, els individus no demostren poder adaptar-se a l'atur (Clark *et al.*, 2008; Ferrer-i-Carbonell i Van Praag, 2009). Des de la perspectiva del disseny de polítiques públiques, també és important tenir en compte que l'efecte de l'atur sobre la satisfacció és menor pels individus que viuen en àrees amb índexs d'atur més elevats, fet que podria explicar el fenomen de la histèresi de l'atur (Clark i Oswald, 1994, i Clark, 2003).

Una part considerable de la literatura de l'economia de la felicitat s'ha dedicat a utilitzar respostes a preguntes sobre satisfacció subjectiva amb la pròpia feina per examinar la importància de les característiques laborals (per exemple, salari, nombre d'hores treballades, torns de treball, tipus de contracte, la sobreeducació, i temps de des-

plaçament al lloc de treball) sobre la satisfacció laboral dels individus. En absència de fallides de mercat, les preferències sobre determinades característiques del lloc de treball quedarien internalitzades en els salaris (diferències compensades pel salari) i no es trobaria cap efecte de, per exemple, el temps de desplaçament a la feina o el tipus de contracte, sobre la satisfacció amb la vida o amb la feina un cop s'hagués introduït el salari dins la regressió. En canvi, hi ha molts estudis que sí que troben efectes estadísticament i quantitativament significatius de diverses característiques de la feina sobre el nivell de satisfacció amb la vida o amb la feina tot i tenir en compte l'efecte del salari i de moltes altres característiques rellevants¹⁰. Aquests estudis indiquen que en alguns països europeus treballar amb un contracte temporal està negativament correlacionat amb la satisfacció amb la feina (per exemple, Kaiser, 2002), tot i que el més important no és el tipus de contracte sinó la percepció que té l'individu sobre la probabilitat de perdre la feina (per exemple, Origoa i Paganib, 2009; Theosdossiou i Vasileiou, 2007). També s'ha demostrat que altres característiques laborals afecten el grau de satisfacció declarada amb la feina. Així doncs, l'educació (Cabral Vieira, 2005), les hores treballades i el nombre de treballadors de l'empresa (Gardner i Oswald, 2001) estan negativament correlacionades amb la satisfacció laboral, mentre que el salari, ser funcionari (Gardner i Oswald, 2001) i ser autònom mostren una correlació positiva.

Una altra línia d'investigació dins d'aquest camp són els estudis relacionats amb temes de salut que s'han centrat, principalment, però no exclusivament, en examinar l'impacte que tenen els indicadors objectius de salut i les circumstàncies socioeconòmiques i familiars de l'individu sobre el grau de satisfacció subjectiva amb la salut. Aquesta literatura ha estimat empíricament la relació entre, per exemple, el grau de discapacitat o

la incapacitat de dur a terme activitats quotidianes, la presència de malalties cròniques, o el nombre de visites al metge o de dies internats a l'hospital i la satisfacció subjectiva de l'individu amb la seva salut. Alguns estudis estimen la importància que tenen diverses malalties cròniques (per exemple, problemes de cor, de ronyó, o pulmonars) sobre la satisfacció subjectiva amb la salut i permeten entendre el grau d'aversion dels individus a determinades malalties cròniques. Tots aquests estudis tenen en compte la importància de les característiques socioeconòmiques dels individus com ara els ingressos, l'edat o la situació laboral (per exemple, Ferrer-i-Carbonell i Van Praag, 2002; Groot, Van den Brink, i Plug, 2004). Aquest tipus d'estimacions permet identificar la importància relativa de diverses malalties cròniques des d'una perspectiva subjectiva i tenint en compte les preferències dels individus. Aquesta informació es pot incorporar en l'avaluació dels beneficis i costos de diverses intervencions mèdiques, una avaluació imprescindible si tenim en compte que hi ha un pressupost limitat. En un altre estudi, Oswald i Powdthavee (2008a) examinen l'efecte que el grau de discapacitat té sobre la satisfacció declarada tot tenint en consideració que els individus s'adapten a la discapacitat a mesura que transcorre el temps. Els seus resultats mostren la presència d'un efecte negatiu però decreixent en el temps de la discapacitat sobre la satisfacció. Dit d'una altra manera, els individus semblen adaptar-se parcialment (30-50%) al fet de quedar discapacitats. A banda d'examinar l'efecte de la salut sobre la felicitat, hi ha alguns estudis que utilitzen mesures subjectives de satisfacció per analitzar altres qüestions relacionades amb temes de salut i sanitat. Blanchflower (2009) estima empíricament l'efecte de "tenir accés a la sanitat" sobre la satisfacció amb la vida utilitzant dades dels EUA. La correlació obtinguda entre la felicitat i "no haver estat capaç de rebre atenció mèdica en els últims 12 mesos per motius econòmics" és negativa i estadísticament signifi-

cativa. Finkelstein, Luttmer, i Notowidigdo (2008 i 2009) utilitzen mesures de satisfacció amb la vida per contrastar empíricament quin és l'impacte de l'estat de salut en la curvatura de la funció d'utilitat –és a dir, si la funció d'utilitat depèn de l'estat de salut. En el seu article del 2008, aquests autors analitzen quin és l'efecte de l'estat de salut sobre la utilitat marginal del consum i troben, per exemple, que prenent com a punt de referència un individu sa, un increment d'una desviació estàndard en el nombre de malalties cròniques declarades genera una disminució de l'11% en la utilitat marginal del consum.

Una part important de la literatura s'interessa per l'impacte que les característiques de la regió o del país tenen sobre la satisfacció amb la vida dels individus. Aquests estudis combinen informació sobre la satisfacció dels individus amb dades macro per tal d'analitzar, sobretot, l'impacte que la inflació, la taxa d'atur, el PIB per càpita, la desigualtat, i la qualitat mediambiental tenen sobre la satisfacció declarada pels individus. Les primeres publicacions se centraven en l'impacte del PIB per càpita (ja tractat anteriorment) i de la desigualtat; més endavant es varen anar introduint a l'anàlisi altres variables macro específiques del país. Ja l'any 1977, Morawetz *et al.*, van comparar els nivells de felicitat de dos municipis d'Israel i van observar que els residents en el municipi més igualitari (Isos) eren més feliços que els que vivien en el municipi menys igualitari (Anisos). Emprant dades transversals més àmplies, uns anys després Van Praag, Hagenaars, i Van Weeren (1982) van trobar evidència empírica sobre la importància de la variància del logaritme dels ingressos del país per l'avaluació que feien els individus de nivells d'ingressos hipotètics –és a dir, van trobar evidència d'un impacte negatiu de la desigualtat sobre una mesura que representa el grau de satisfacció amb els ingressos. Recentment, i ja utilitzant panells de la llar, hi ha hagut uns quants estudis que

han contrastat empíricament l'impacte de la desigualtat (mesurada normalment a través de l'índex de Gini regional) sobre la felicitat. Alesina, Di Tella i MacCulloch (2004) van trobar un clar efecte negatiu del coeficient del Gini sobre la satisfacció a diversos països europeus i als EUA, tot i que l'impacte era molt més reduït per aquest últim país. Més recentment, s'han trobat resultats similars per Alemanya (Ferrer-i-Carbonell i Ramos, 2009; Schwarze i Harpfer, 2007). Tanmateix, Grosfeld i Senik (2010) van trobar resultats diferents per un país en transició (Polònia) i ho van relacionar amb el possible rol que té la desconfiança política en la preferència dels individus per la igualtat. En concret, van trobar que els polonesos eren força tolerants amb la desigualtat fins al 1996, any en què van començar a rebutjar-la de forma creixent. Els autors argumenten que el canvi de tendència el 1996/1997 correspon a un increment de la desconfiança en el sistema polític i en les elits, que explicaria el canvi en les preferències sobre la desigualtat.

La importància relativa de la taxa d'atur i de la inflació respecte a la utilitat dels individus és un tema interessant des d'una perspectiva macroeconòmica, camp en què normalment és necessari definir una funció objectiu del polític que depèn, entre d'altres, de la inflació i de l'atur. Di Tella, MacCulloch i Oswald (2001) van presentar el primer estudi empíric que va estimar la importància relativa de la inflació i de la taxa d'atur del país sobre la satisfacció subjectiva dels individus. En l'estudi esmentat, els autors van combinar dades micro sobre el nivell de satisfacció dels individus i altres característiques personals (per exemple, la seva situació laboral i els ingressos) amb dades macro de 12 països europeus (Euro-baròmetre) del 1975 al 1991 i dels EUA (US General Social Survey) del 1972 al 1994. Els resultats mostren que tant la taxa d'atur com la inflació estan correlacionades de forma negativa i estadísticament

significativa amb la felicitat, essent major l'efecte de l'atur (la relació entre els dos coeficients varia entre 1 i 1,7, depenent de l'any i el país, essent més important la taxa d'atur que la d'inflació). Les seves estimacions indiquen, per exemple, que un augment de l'atur d'un 4% (equivalent a la desviació estàndard de la seva mostra) causaria una caiguda de la felicitat de 0,11 punts en una escala d'1 a 4. Un increment d'un 1% en la taxa d'inflació (de nou, la desviació estàndard de la mostra) portaria a una reducció de la felicitat de 0,012 punts en la mateixa escala. En un exercici semblant i fent servir pràcticament les mateixes dades i mètode empíric, Di Tella, MacCulloch i Oswald (2003) examinen l'efecte d'altres variables macroeconòmiques sobre la satisfacció declarada pels individus. Els seus resultats empírics mostren que l'efecte sobre la felicitat és positiu pel que fa al PIB, negatiu pel que fa a l'atur i positiu pel que fa als subsidis d'atur presents en el país. En poques paraules, la situació macroeconòmica del país resulta important per la satisfacció individual declarada encara que es controli per l'efecte de les característiques i situació personals dels individus.

Així mateix, el grau de satisfacció amb la vida dels individus també sembla dependre de la qualitat mediambiental (principalment de la qualitat de l'aire) de la regió on viuen els individus (vegeu Frey, Luechinger i Stutzer, 2009a per un resum de la literatura). Per exemple, Welsch (2006) estudia l'efecte de la contaminació de l'aire (és a dir, nitrogen, partícules i plom) sobre la felicitat mitjana del país utilitzant dades agregades de 10 països europeus entre 1990 i 1997, i troba un impacte negatiu del plom i el nitrogen (essent major aquest últim), però no un efecte (estadísticament significatiu) de les partícules. Els estudis que empren dades agregades a nivell de país (tant de felicitat com de qualitat mediambiental) estan subjectes a tres limitacions importants. Primer, no poden tenir en compte l'efecte de les característiques individu-

als (tant les observades com les no observables); segon, imposen comparacions interpersonals de caràcter cardinal; i últim, suposen que les mesures de contaminació agregades a nivell de país capturen de forma adequada la qualitat de l'aire de cada localitat (per exemple, suposen que la contaminació està distribuïda de forma igual a tot el territori). Alguns estudis superen parcialment alguna de les limitacions enumerades utilitzant dades individuals de satisfacció –però, en qualsevol cas, segueixen confiant en dades agregades per països per mesurar la contaminació. Aquest és, per exemple, el marc en què treballen Di Tella i MacCulloch (2008) quan estudien l'impacte de les emissions mitjanes d'SO_x de diversos països europeus i dels EUA (1975-1997). Havent considerat degudament les característiques dels individus, els seus resultats corroboren l'efecte negatiu de la contaminació (mesurada en funció de les emissions d'SO_x) sobre la satisfacció trobat en estudis anteriors que utilitzaven dades agregades de satisfacció. No va ser fins fa poc que Luechinger (2009) va ser capaç de superar les tres limitacions combinant dades sobre la felicitat individual (del SOEP alemany) amb informació sobre les emissions de SO₂ a nivell local del 1985 al 2003, i els resultats van confirmar l'impacte negatiu de la contaminació sobre la felicitat individual.

Els estudis esmentats en aquesta secció tan sols inclouen una selecció de temes que han atret l'atenció dels economistes. La literatura sobre felicitat o satisfacció subjectiva amb la vida, però, és àmplia i creixent. De moment, hi ha evidència de l'impacte d'una altra llarga sèrie de variables relacionades amb la situació de l'individu o del país on viu, com ara l'edat, la religió o el sistema polític. A continuació, en mencionaré breument algunes de les que no he comentat encara. La relació entre la satisfacció amb la vida i l'edat té forma d'U, amb un nivell mínim de satisfacció al voltant dels 40 anys. Aparentment, molts individus

comencen la seva vida adulta amb moltes expectatives difícils d'assolir, cosa que els fa ser relativament infeliços, però a mesura que passa el temps i arriben a la meitat de la vida sembla que revisen a la baixa les expectatives i comencen a ser més feliços. En molts països occidentals, un alt nivell educatiu (per exemple, el nombre d'anys d'educació) està negativament correlacionat amb la satisfacció (per exemple, Clark i Oswald, 1994), la qual cosa indica que l'efecte positiu derivat de les oportunitats que ofereix una major educació (per exemple, l'«estatus social» i tenir una «feina interessant») és menor que l'efecte negatiu que resulta de la dificultat d'assolir les majors expectatives que els individus amb més educació acostumen a tenir. Les diferències de gènere, en general, són poc importants –o no ho són en absolut. Tot i que les dones solen patir depressions amb més freqüència que els homes, no són consistentment menys felices perquè també experimenten més emocions positives (Diener *et al.*, 1999). Tenir una parella sentimental amb qui compartir la vida quotidiana contribueix a una major satisfacció amb la vida¹¹. A més, l'única evidència sobre la causalitat entre tenir parella i benestar sembla indicar que ser més feliç no augmenta la probabilitat de trobar parella (Stutzer i Frey, 2006). Habitualment, es troba que el nombre de fills té un impacte negatiu, però reduït, sobre la satisfacció amb la vida (vegeu Powdthavee, 2009 per a una excel·lent exposició). Altres estudis mostren que, per exemple, la religió està positivament correlacionada amb la satisfacció (Clark i Lelkes, 2005, i Ellison, 1991); el temps de desplaçament a la feina (fins i tot tenint en compte les possibles diferències salarials) està negativament correlacionat amb la felicitat (Stutzer i Frey, 2008); la democràcia directa està positivament correlacionada amb la satisfacció a Suïssa (Frey i Stutzer, 2000), i l'obesitat (índex de massa corporal) està negativament correlacionada amb la felicitat (Oswald i Powdthavee, 2007).

4. El paper de les mesures de felicitat a l'economia: de la felicitat declarada a la utilitat

4.1 Felicitat, preferències individuals i comportament

Una manera d'obtenir informació i entendre les preferències dels individus és observant el seu comportament i les seves decisions en els mercats –és a dir, observant les preferències revelades tot seguint el mètode desenvolupat originalment per Samuelson el 1938. Els estudis basats en les preferències revelades inclouen la valoració de diversos béns pels quals no hi ha mercat, com ara estimar el valor del soroll o la contaminació a través dels preus de l'habitatge (Smith i Huang, 1995) o avaluar les actituds dels individus davant del risc a través d'observar el seu comportament en el mercat de treball o de les assegurances (Viscusi, 1993) (vegeu també la literatura sobre les diferències compensades). En resum, sota certs supòsits, es pot obtenir informació respecte de les corbes d'indiferència dels individus (preferències) observant les decisions dels consumidors en els mercats. Alternativament, l'investigador pot extreure informació sobre les preferències dels individus observant el seu comportament en marcs controlats (experiments) o analitzant les seves respostes en qüestionaris.

Així doncs, i sota certs supòsits, les preguntes subjectives de felicitat poden ser utilitzades per obtenir les corbes d'indiferència i per entendre els gustos i les preferències dels individus. Per tal d'obtenir les preferències dels individus a partir de les preguntes sobre satisfacció subjectiva és necessari suposar que els individus segueixen alguna regla de conducta sistemàtica basada en maximitzar (o almenys en millorar) el seu nivell de satisfacció. Aquest supòsit és paral·lel al de la maximització

de la utilitat que s'imposa quan es deriven les preferències dels individus a partir de les seves eleccions o decisions observades. La identificació de les corbes d'indiferència a partir d'establir una relació entre els nivells de satisfacció declarada (és a dir, en quina corba d'indiferència es troben els individus) i les diverses situacions objectives en què es troben els individus és possible gràcies a què els individus estan subjectes a diferents restriccions de pendent igual o desigual. Això significa que és necessari suposar que els individus tenen preferències homogènies, per bé que aquest supòsit es pot relaxar lleugerament i permet la presència de grups exògenament definits amb preferències diverses. Sota les condicions i els supòsits descrits, podem derivar les corbes d'indiferència observant les combinacions de béns o situacions que mantenen el nivell de “satisfacció” constant a través de l'anàlisi de regressió.

Fins fa molt poc, els economistes no havien afrontat el repte de demostrar que la utilitat es pot mesurar a través de preguntes de satisfacció subjectiva –és a dir, de demostrar que el comportament dels individus està relacionat amb la seva felicitat declarada, la que al seu torn pot ser utilitzada per predir o explicar el comportament. En els últims anys, però, hi ha hagut una evidència empírica creixent que ha demostrat la capacitat predictiva de les mesures subjectives de felicitat i la seva relació amb el comportament dels individus. Per exemple, Clark (2001) demostra que la satisfacció declarada amb la feina pot predir futurs abandonaments del lloc de treball, fins i tot tenint en compte les característiques del lloc de treball; i Guven, Senik, i Stichnoth (2010) troben que la diferència en el nivell de felicitat entre cònjuges explica la probabilitat d'un divorci futur. En una publicació recent, Oswald, Proto i Sgroi (2009) troben una correlació causal positiva entre la satisfacció declarada i la productivitat dels individus, la qual cosa és una prova a favor de la idea que la

felicitat afecta conductes econòmiques rellevants. Els resultats d'Oswald *et al.*, (2009) es basen en un experiment en què els investigadors indueixen la felicitat dels individus a través de vídeos còmics abans de fer-los realitzar certes tasques. L'estudi també inclou informació real sobre episodis d'infelicitat que s'han produït a la vida.

Una altra forma d'examinar la relació entre la felicitat declarada i el comportament observat ha estat analitzar la correlació entre dades sobre suïcidis (comportament) i satisfacció subjectiva. Donat que el suïcidi es pot entendre com l'última decisió observada en individus amb nivells molt baixos de felicitat, una correlació entre les dues variables indicaria que la satisfacció subjectiva pot explicar el comportament observat. Tot i que la informació sobre suïcidis té moltes limitacions, principalment a causa que a vegades se n'amaguen els fets, la literatura indica que hi ha una correlació negativa entre la probabilitat de suïcidar-se i el grau de satisfacció declarada (vegeu, per exemple, Helliwell, 2007). Daly i Wilson (2008, 2009) també comparen informació sobre suïcidis amb dades de felicitat subjectiva i arriben a la conclusió que ambdues variables estan influenciades per les mateixes situacions objectives dels individus (com ara els ingressos, els ingressos del grup de referència i l'atur).

Una nova aproximació recent per tal de contrastar la fiabilitat de la felicitat declarada com a mesura *proxy* de la utilitat ha estat examinar la correlació entre mesures subjectives de felicitat i un indicador de la qualitat de vida basat en informació derivada de les decisions observades en els mercats. En concret, Oswald i Wu (2009) analitzen la correlació entre la felicitat declarada per un milió d'individus dels EUA i una mesura objectiva de la qualitat de vida regional (Gabriel, Matthey i Wascher, 2003) i conclouen que aquesta és molt elevada.

4.2 Felicitat i anàlisi del benestar

Des de principis dels anys 30, l'interès per mesurar la utilitat va caure en l'oblit i, tot i que la utilitat s'ha mantingut com un concepte central en economia, la majoria dels grans desenvolupaments en aquest camp tan sols han requerit que la utilitat fos una representació matemàtica de les preferències. Els avenços recents en la literatura de l'economia de la felicitat han reobert el debat sobre la possibilitat de mesurar la utilitat. Malgrat que aquesta possibilitat podria contribuir de manera important a l'economia del benestar, aquesta idea ha comptat amb una acceptació molt limitada en aquest camp, en contrast amb el reconeixement que les mesures de la felicitat han tingut en altres camps de l'economia. En general, els economistes són molt escèptics respecte a la idea de fer judicis de valor sobre el benestar basats en la satisfacció subjectiva. De fet, la idea de comparar la felicitat dels individus està relacionada amb un dels temes més controvertits en economia: la impossibilitat de fer comparacions interpersonals de benestar.¹²

Malgrat que els economistes se sentin incòmodes a l'hora de fer comparacions interpersonals de benestar i malgrat l'èxit i atractiu de la nova economia del benestar, la major part del treball empíric –principalment l'estudi de la pobresa i la desigualtat– ha requerit una mesura amb què comparar els individus i, tot i que de forma no exclusiva, la mesura més utilitzada ha estat els ingressos corregits. Aquesta aproximació per mesurar el benestar és consistent amb el fet que el benestar pot ésser interpretat com el grau en què se satisfan les preferències (utilitat) i que la principal limitació a la voluntat il·limitada dels individus de consumir béns és la restricció pressupostària de cadascun. També hi ha un volum considerable de treballs empírics que tenen en compte que les característiques individuals (com ara la salut o el

nivell d'educació) poden influenciar la quantitat de benestar que els individus obtenen d'uns determinats ingressos. A més, hi ha una part de la literatura, coneguda com l'aproximació no-benestarista o no-utilitarista, que defineix la pobresa o la desigualtat a partir d'un concepte de la qualitat de vida molt més ampli que els ingressos. Aquesta literatura ha evolucionat entorn al concepte de les capacitats, una aproximació al benestar desenvolupada per Sen (1985) i a la qual Nussbaum (2000) va donar estructura empírica (vegeu també Nussbaum i Sen, 1993).

La utilització de preguntes subjectives pot complementar la recerca empírica en economia del benestar proveint nova informació sobre quins són els determinants del benestar subjectiu dels individus –o sigui, sobre què fa feliços els individus i sobre què afecta la utilitat que obtenen dels seus ingressos (per exemple, Finkelstein *et al.*, 2008). Anar un pas més enllà i utilitzar les preguntes de satisfacció per fer judicis de benestar (per comparar el benestar de diferents individus) o per jutjar els nivells de pobresa i desigualtat ha estat una pràctica molt criticada. La crítica prové principalment de la creença que els individus s'adapten fàcilment a situacions adverses i que, per tant, l'ús de mesures de satisfacció subjectiva pot portar-nos a ignorar la situació adversa en què viuen alguns individus. Imaginem una situació extrema en què els individus s'adapten completament als ingressos. En aquest cas, utilitzar mesures subjectives de satisfacció per fer judicis de benestar ens portaria a concloure que la redistribució dels ingressos no milloraria el benestar total. Tot i que aquesta crítica ha estat dirigida a tota la literatura subjectiva, és important tenir present que la crítica només ateny a la utilització d'aquestes mesures per a la realització de judicis de valor sobre benestar. L'anàlisi empírica dels determinants de la felicitat, com la dels estudis descrits en la secció 3, no es veu afectada per la crítica, ja que tan sols exa-

mina les preferències dels individus i, de fet, pot fins i tot aclarir si els individus s'adapten o no. Els acadèmics a favor de la utilització de mesures subjectives per a fer judicis de valor sobre el nivell de benestar de diferents individus argumentarien en contra d'aquesta crítica afirmant que (i) no sembla que els individus siguin capaços d'adaptar-se a qualsevol canvi o esdeveniment vital; que (ii) les preguntes subjectives en realitat poden ser útils per entendre el fenomen de l'adaptació i, per tant, permetre tenir-la en consideració a l'hora de realitzar judicis sobre el benestar; i que (iii) si la naturalesa dels individus és tal que fa servir l'adaptació per suavitzar l'impacte negatiu de la desigualtat, la pobresa i altres esdeveniments negatius, no tenir-les en compte resultaria paternalista.

En la propera secció descriuré les dues principals línies de recerca que porten a terme aquells economistes que estan disposats a suposar que la utilitat és mesurable, que la felicitat és comparable entre individus, i que les mesures subjectives de felicitat poden ésser utilitzades per a fer judicis de benestar. Les dues línies de recerca són els estudis de valoració i les anàlisis de benestar.

5. Estudis de valoració i anàlisi de benestar

Una de les principals aplicacions resultants de la recerca descrita anteriorment és la utilització de les corbes d'indiferència estimades per valorar béns pels quals no hi ha mercat. A partir de les corbes d'indiferència es pot calcular la quantitat de renda (ingressos) equivalent en termes de benestar a un canvi en la provisió d'un bé sense valor de mercat, com ara l'estat de salut, els fills, el clima, el soroll ambiental, o les hores de cura que un pacient rep a domicili. Aquesta "renda equivalent" s'ha utilitzat per assignar un valor monetari a béns

que no tenen preu de mercat. Alternativament a la “renda equivalent”, es pot calcular la quantitat d’ingressos necessària per compensar algú pel canvi en el nivell de satisfacció provocat per una variació en la provisió d’un bé. Aquests dos conceptes no són simètrics però són equivalents. Considerem el següent exemple a mode d’il·lustració i suposem que la satisfacció és definida per:

$$S_{it} = \alpha \log(y_{it}) + \beta h_{it} + \sum_k \gamma_k z_k + \varepsilon$$

on y_{it} són els ingressos (renda) dels individus i h_{it} és la variable que es vol valorar, com ara l’estat de salut mesurat, per exemple, pel nombre de malalties cròniques o el grau de discapacitat. Així doncs, estimant els coeficients α i β mitjançant una equació de felicitat subjectiva es pot calcular el canvi en la renda que seria equivalent a un canvi (per exemple, adquirir una malaltia crònica) en l’estat inicial de salut (la “renda equivalent”). De forma similar, tot i que amb resultats diferents, es podrien calcular els ingressos necessaris per aconseguir recuperar el nivell inicial de satisfacció després d’un deteriorament de la salut (δh_{it}) (“renda compensatòria”). La relació estimada entre α i β pot servir aleshores per calcular el valor monetari d’un canvi marginal (δ) a la salut. El principal atractiu d’aquest mètode de valoració és que està basat en les preferències dels individus i que és relativament econòmic d’implementar.

Aquest mètode presenta algunes característiques distintives que val la pena comentar. Primer, donat que s’espera que la utilitat marginal dels ingressos sigui decreixent, els ingressos normalment són introduïts a la funció de satisfacció en forma logarítmica. Això implica que el valor monetari d’un bé depèn del nivell actual d’ingressos, i que els individus més rics necessiten una compensació monetària més elevada. Segon, aquest mètode tan

sols permet obtenir un valor monetari pels béns que no compten amb un mercat associat o pels que compten amb un mercat associat que presenta fallides. Suposem que ens interessa conèixer el cost del temps de desplaçament a la feina. Aquest temps de desplaçament només afectarà la felicitat si el mercat de treball i de l’habitatge no el compensen totalment (Stutzer i Frey, 2008). En aquest cas, el valor monetari del temps de desplaçament estimat pel mètode de la satisfacció només inclou els costos que no han quedat compensats (inter-nalitzats) pel mercat a través dels salaris i dels preus dels pisos.

La utilització de preguntes subjectives en estudis de valoració ha estat recentment aplicada a diversos béns. En economia de la salut aquest mètode ha estat utilitzat per valorar malalties cròniques (Ferrer-i-Carbonell i Van Praag, 2002 i Groot *et al.*, 2004), hores d’atenció que els pacients reben a domicili (Van den Berg i Ferrer-i-Carbonell, 2007), i la mort d’un familiar (Oswald i Powdthavee, 2008b). Aquest mètode també ha estat utilitzat per valorar molts altres béns pels quals no hi ha mercat, entre ells el soroll ambiental (Van Praag i Baarsma, 2005), el clima (Brereton, Clinch, i Ferreira, 2008; Frijters i Van Praag, 1998), el nombre de fills (Plug i Van Praag, 1995), els danys causats per inundacions (Luechinger i Raschky, 2009), la qualitat de l’aire o la contaminació (Welsch, 2006, Levinson, 2009 i Luechinger, 2009), i el terrorisme (Frey *et al.*, 2009b).

A mode d’il·lustració, a continuació descriuré alguns dels estudis de valoració existents. En l’àrea de la salut, i fent servir una mostra de voluntaris que tenen cura de pacients a domicili als Països Baixos, Van den Berg i Ferrer-i-Carbonell (2007) van estimar el valor monetari de proporcionar una hora extra de cura a través de preguntes subjectives. En el qüestionari també hi havia un mòdul amb preguntes de valoració contingent,

el que va permetre comparar els valors obtinguts amb el mètode que utilitza preguntes de benestar subjectiu amb aquells obtinguts pel mètode més freqüentment utilitzat de valoració contingent. Els resultats amb ambdós mètodes van ser sorprenentment similars. El valor monetari obtingut amb el mètode de valoració subjectiva per a un individu mitjà va ser de 8 a 9 euros l'hora si el cuidador era un familiar del pacient i de 7 a 9 euros si no ho era. Pel mètode de valoració contingent, els valors van ser de 10 i 9 euros, respectivament. Van Praag i Baarsma (2005) van estimar el valor monetari de la molèstia causada pel soroll del trànsit aeri a l'entorn de l'aeroport de Schiphol a Amsterdam. Donat que els preus dels pisos i dels lloguers ja internalitzen part de l'externalitat causada pel soroll, els valors trobats pel mètode subjectiu només representen aquella part que no ha estat compensada pel mercat. El valor monetari mensual per a una llar varia de 17 a 56 euros depenent del nivell de soroll. Oswald i Powdthavee (2008b) examinen l'efecte sobre la felicitat del dol per la mort d'un cònjuge i d'un fill al llarg del temps amb diverses mesures de benestar subjectiu, tenint en compte l'adaptació. Malgrat el caràcter provisional dels resultats que caldria replicar en altres països i amb un abast temporal major, conclouen que, per exemple, els diners necessaris per compensar la pèrdua de benestar en el primer any després de la mort d'un fill serien de l'ordre de 200.000 euros.

La majoria dels estudis descrits fins ara només precisaven del supòsit d'ordinalitat en la mesura de la utilitat, encara que alguns investigadors suposessin la propietat de cardinalitat per facilitar el treball empíric utilitzant mètodes de regressió lineal. Tanmateix, si s'està disposat a suposar la cardinalitat en les respostes a les preguntes sobre felicitat, s'obren noves línies de recerca, entre les quals hi ha l'estudi de la pobresa i la desigualtat subjectives. Imposar cardinalitat també permet agregar els nivells de felicitat de diferents indivi-

us per crear, per exemple, un índex de felicitat global. Tot i que existeixen iniciatives d'aquest tipus (per exemple, el Happy Planet Index de la "New Economics Foundation"), jo no els tractaré en aquest opuscle.

L'estudi de la pobresa, la seva incidència, estructura i desenvolupament requereix, en primer lloc, una definició i una mesura d'aquesta, requereix un concepte compartit que la caracteritzi de forma inequívoca. Òbviament, establir-lo no és una tasca senzilla i la literatura ha produït diverses mesures tant objectives com subjectives. La distinció entre mesures objectives i subjectives està basada en qui determina si un individu o una família són pobres. Mentre que les mesures objectives defineixen la pobresa en funció dels ingressos o alguna altra variable *proxy* del benestar (per exemple, l'accés a la salut i a l'educació), les mesures subjectives estan basades en la pròpia percepció dels individus. És precisament en aquesta aproximació subjectiva en què les mesures de satisfacció declarada poden jugar un paper important. Per exemple, es poden utilitzar mesures de satisfacció amb la pròpia situació econòmica per determinar si un individu se sent pobre o no (Ferrer-i-Carbonell i Van Praag, 2001). Per tal d'avaluar la pobresa cal definir un nivell de satisfacció per sota del qual un individu és considerat pobre. A banda de la pregunta sobre el nivell de satisfacció amb la pròpia situació econòmica, també hi ha altres preguntes subjectives que s'han utilitzat per avaluar la incidència de la pobresa, principalment l'Income Evaluation Question (Goedhart *et al.*, 1977) i l'Economic Ladder Question (Ravallion i Lokshin, 1999, i Lokshin i Ravallion, 2000).

De forma similar, l'estudi de la desigualtat es pot basar en mesures subjectives i la distribució dels nivells de satisfacció subjectiva amb la situació econòmica en una regió es pot analitzar de la mateixa manera que es fa amb la desigualtat

en els ingressos. Aquest mètode permet no més valorar les desigualtats existents en la situació econòmica percebuda sinó també descompondre la desigualtat en la satisfacció econòmica segons les seves causes. Ferrer-i-Carbonell i Van Praag (2003) mostren que, deixant de banda l'heterogeneïtat no observada, les variables que expliquen la desigualtat de la satisfacció econòmica en major mesura a Alemanya són els ingressos (renda), la composició de la llar, i l'edat. En un article recent, Van Praag (2011) presenta un model que demostra la importància d'incorporar informació sobre el grup de referència (principalment els ingressos del grup de referència) a l'hora d'estimar i examinar la desigualtat subjectiva. L'autor argumenta que l'important paper del grup de referència pel que fa al propi benestar (vegeu la secció 3 d'aquest opuscle) implica que els mecanismes de referència han de jugar un paper important a l'hora de determinar els sentiments subjectius sobre desigualtat percebuda dels individus. Com que la importància del grup de referència respecte a la pròpia felicitat i a la percepció de desigualtat depèn del grau de transparència social, no està clar *a priori* quin seria el nivell òptim de transparència social des del punt de vista del benestar social.

Els estudis de pobresa i desigualtat subjectiva contrasten amb la major part de la literatura sobre aquests temes. Aquesta literatura tradicionalment basa les comparacions de benestar en "criteris decidits de comú acord", que normalment inclouen el nivell de renda i ocasionalment integren mesures més variades de benestar com ho fa, per exemple, el mètode de capacitats proposat per Amartya Sen (guardonat amb el Premi Nobel d'Economia, 1998). De fet, com ja s'ha comentat a la secció 4, la majoria dels economistes que treballen en temes de benestar i especialment els no benestaristes alerten dels potencials efectes perversos d'utilitzar preguntes subjectives sobre felicitat per realitzar judicis de benestar. El principal argument

en contra és la feblesa de la relació entre la condició psicològica dels individus (per exemple, com n'estan de satisfets) i les condicions materials assolides. Aquests autors argumenten que aquesta feble relació es deu a la immensa capacitat dels individus a adaptar-se a esdeveniments adversos¹³.

Malgrat aquesta crítica, en els últims anys s'han publicat alguns estudis d'economistes no-benestaristes que examinen la utilitat de les mesures subjectives de felicitat i la seva possible incorporació en el tipus d'anàlisis que ells solen realitzar. De fet, Anand, Huneir i Smith (2005) i Anand i Van Hees (2006) troben que hi ha una forta relació entre les mesures de felicitat subjectiva i algunes mesures objectives de qualitat de vida com les d'Amartya Sen. Això indica clarament que els dos conceptes i aproximacions no difereixen tant. Dit d'una altra manera, aquelles variables que els investigadors no-benestaristes han considerat tradicionalment *mesures* de benestar objectives semblen estar correlacionades amb les respostes que els individus donen quan se'ls pregunta per la seva felicitat. En una publicació més teòrica, Schokkaert (2007) examina des d'una perspectiva no-utilitarista quines són les oportunitats d'incorporar alguns dels resultats de la literatura de l'economia de la felicitat a la tradició no-benestarista.

6. Consideracions finals

En el present opuscle he descrit les principals característiques i contribucions d'una línia de recerca relativament nova basada en la utilització de mesures subjectives de satisfacció com a variable *proxy* de la utilitat. Aquesta literatura, batejada recentment amb el nom d'Economia de la Felicitat, ha experimentat un important creixement en els darrers anys (Clark *et al.*, 2008; Kahneman i Krueger, 2006), la qual cosa és probablement un reflex

del valor que té poder comptar amb una mesura de la utilitat, per bé que no estigui mancada de certes limitacions. L'objectiu d'aquest opuscle era convèncer el lector que les mesures subjectives són rellevants, coherents i valuoses (que la mesura en sí i els supòsits necessaris pel seu ús són fiables) i que són útils per obtenir informació sobre les preferències dels individus.

Aquesta literatura viu els seus primers anys de desenvolupament, però les seves possibilitats són àmplies i constitueixen un repte encoratjador. És el primer cop que comptem amb una mesura directa de la utilitat amb un grau d'acceptació suficientment satisfactori. Si som capaços de mesurar la utilitat, s'obren nous camins. El treball dut a terme fins ara ha demostrat el potencial de les mesures subjectives, però una part dels resultats ha de ser considerat provisional donat que l'evidència empírica és encara escassa. En un futur proper, els investigadors involucrats en aquesta àrea hauran de construir una teoria per formalitzar la relació entre la satisfacció declarada, la utilitat, les preferències, i el comportament del individu, tot reflexionant sobre els supòsits necessaris. S'espera que els investigadors extreguin encara més informació de les dades aprofitant l'estructura de dades de panel en tota la seva extensió, la qual cosa ja succeeix en l'estudi de l'adaptació, principalment als ingressos, a la salut i a l'estat laboral. L'anàlisi empírica també haurà de progressar en la utilització de mètodes econòmics i aproximacions empíriques per solucionar inconvenients complicats com ara la causalitat inversa i la dinàmica dels processos.

Cada cop més, la capacitat de mesurar la utilitat permetrà als investigadors fer recomanacions sobre polítiques públiques basant-se en els resultats empírics obtinguts. Això no implica de cap manera que hagi d'arribar un moment en què la felicitat declarada pels individus s'agregui en un índex per comparar-la amb altres indicadors de

“progrés” com ara el PIB o la taxa d'atur. Tot i que hi ha hagut iniciatives per crear índexs de felicitat, no crec que aquest sigui el camí a seguir, i menys encara en el món acadèmic. La importància de les preguntes sobre la felicitat rau en la seva utilitat per assolir una major comprensió dels gustos i preferències dels individus, la qual cosa hauria de contribuir a futurs desenvolupaments teòrics, estudis empírics i aplicacions orientades a la presa de decisions polítiques.

Notes

- (1) *World Database of Happiness*, dirigida per R. Veenhoven: <http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl>.
- (2) *Aquesta expressió vol dir que la felicitat o la infelicitat és com una roda de molí: per més que els individus hi donin voltes mai en poden sortir.*
- (3) *Per a més informació sobre el llistat de preguntes vegeu Veenhoven (1995) o la pàgina web de Diener: <http://www.psych.uiuc.edu/~ediener/>*
- (4) *Cal remarcar que això no és equivalent a defensar la utilització de mesures subjectives per a dur a terme l'anàlisi del benestar.*
- (5) *Vegeu <http://www.choosingbrillianthealth.com/medical-research/research-studies.html> per a una extensa llista d'articles que examinen la relació entre el benestar i factors psicològics en general i l'estat de salut.*
- (6) *Per un resum de l'evidència empírica a favor de la fiabilitat de les mesures de satisfacció subjectiva vegeu Clark, Frijters i Shields (2008), i Layard (2010).*
- (7) *Clark i Oswald, 1996; Ferrer-i-Carbonell, 2005; Luttmer, 2005; McBride, 2001; Stutzer, 2004; Vendrik i Woltjer, 2007; i Helliwell i Huang, 2010.*
- (8) *Clark i Oswald, 1994; Frey i Stutzer, 1999; Gerdtbam i Johansson, 2001; Korpi, 1997; Oswald, 1997; Winkelmann i Winkelmann, 1998; Woittiez i Theeuwes, 1998.*
- (9) *Oswald, 1997, per al Regne Unit; Winkelmann i Winkelmann, 1998, per a Alemanya; Frey i Stutzer, 1999, per a Suïssa.*
- (10) *Per exemple, Cabral Vieira, 2005; Clark, 1997, 1999, 2003; D'Addio, Eriksson i Frijters, 2007; Drakopoulos i Theodossiou, 1997; Green i Heywood, 2008; Theodossiou i Vasileiou, 2007; van Praag i Ferrer-i-Carbonell, 2004 i 2008; i van Praag, Frijters, i Ferrer-i-Carbonell, 2003.*
- (11) *Vegeu, per exemple, Argyle, 1999; Blanchflower i Oswald, 2004; Clark i Oswald, 1994; Lee, Seccombe, i Sheban, 1991; Oswald, 1997.*
- (12) *És important mencionar que, malgrat el domini i la importància del corrent conegut com a nova economia del benestar (Robbins, 1932, 1938; vegeu també Arrow, 1950), hi ha economistes que s'han posicionat a favor d'introduir diversos graus de comparació interpersonal per poder ampliar la capacitat de fer judicis sobre el benestar social (per exemple, Hammond, 1996; Harsanyi, 1987; Ng, 1996, 1997; Sen, 1999; i Tinbergen, 1991).*
- (13) *Malgrat que aquesta literatura no en parli, el fet que la felicitat dels individus depengui de com els van de bé les coses en comparació amb els altres també constituiria un argument ètic en contra d'utilitzar mesures de felicitat per a fer judicis de benestar.*

Bibliografia

- Alesina, A., R. Di Tella, i R. MacCulloch (2004). "Inequality and happiness: Are Europeans and Americans different?", *Journal of Public Economics*, 88, 2009-2042.
- Anand, P. i M. van Hees (2006). "Capabilities and achievements: An empirical study", *Journal of Socio-Economics*, 35, 268-284.
- Anand, P., G. Hunter, i R. Smith (2005). "Capabilities and well-being: evidence based on the Sen-Nussbaum approach to welfare", *Social Indicators Research*, 74, 9-55.
- Argyle, M. (1999). "Causes and correlates of happiness", a D. Kahneman, E. Diener, i N. Schwarz (eds.). *Well-Being: The Foundations of Hedonic Psychology*. Russell Sage Foundation, New York. Capítol 18.
- Arrow, K.J. (1950). "A difficulty in the concept of social welfare", *Journal of Political Economy*, 58, 328-346.
- Blanchflower, D. G. (2009). "Happiness and Health Care Coverage", IZA Discussion Paper No. 4450.
- Blanchflower, D. G. i A. Oswald (2004). "Money, sex, and happiness: An empirical study", *Scandinavian Journal of Economics*, 106, 393-415.
- Blanchflower, D. G. i A. J. Oswald (2008). "Hypertension and happiness across nations", *Journal of Health Economics*, 27, 218-233.
- Boyce, A. J. (2010). "Understanding fixed effects in human well-being", *Journal of Economic Psychology*, 31, 1-16.
- Bradburn, N. M. (1969). *The Structure of Psychological Well-Being*. Aldine Publishing Company, Chicago.
- Brereton F, J. P. Clinch, i S. Ferreira (2008). "Happiness, geography and the environment", *Ecological Economics*, 65, 386-96.
- Brickman, P. C. D., D. Coates, i R. Janoff-Bulman (1978). "Lottery winners and accident victims: Is happiness relative?", *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 917-927.
- Cabral Vieira, J. A. (2005). "Skill mismatches and job satisfaction", *Economics Letters*, 89, 39-47.
- Cantril, H. (1965). *The Pattern of Human Concerns*. Rutgers University Press, New Brunswick.
- Clark, A. E. (1997). "Job satisfaction and gender: Why are women so happy at work?", *Labour Economics*, 4, 341-72.
- Clark, A. E. (1999). "Are wages habit-forming? Evidence from micro data", *Journal of Economic Behavior and Organization*, 39, 179-200.

- Clark, A. (2001). "What really matters in a job? Hedonic measurement using quit data", *Labour Economics*, 8, 223-242.
- Clark, A. E. (2003). "Unemployment and social norms: Psychological evidence from panel data", *Journal of Labor Economics*, 21, 323-351.
- Clark, A. E., E. Diener, Y. Georgellis, i R. Lucas (2008). "Lags and leads in life satisfaction: A test of the baseline hypothesis", *The Economic Journal*, 118, F222-F243.
- Clark, A. E., F. Etilé, F. Postel-Vinay, C. Senik, i K. van der Straeten (2005). "Heterogeneity in reported well-being: Evidence from twelve European countries", *The Economic Journal*, 115, C118-C132.
- Clark, A. E., P. Frijters, i M. A. Shields (2008). "A survey of the income happiness gradient", *Journal of Economic Literature*, 46, 95-144.
- Clark A. E., N. Kristensen, i N. Westergård-Nielsen (2009a). "Job satisfaction and co-worker wages: Status or signal?", *The Economic Journal*, 119, 430-447.
- Clark A. E., N. Kristensen, i N. Westergård-Nielsen (2009b). "Economic satisfaction and income rank in small neighbourhoods", *Journal of the European Economic Association*, 7, 519-527.
- Clark, A. E. i O. Lelkes (2005). "Deliver us from evil: Religion as insurance", University of Granada, Papers on Economics of Religion No. 06/03.
- Clark, A. E. i A. J. Oswald (1994). "Unhappiness and unemployment", *The Economic Journal*, 104, 648-659.
- Clark, A. E. i A. J. Oswald (1996). "Satisfaction and comparison income", *Journal of Public Economics*, 61, 359-381.
- Clark, A. E. i C. Senik (2010). "Who compares to whom? The anatomy of income comparisons in Europe", *The Economic Journal*, 120, 573-594.
- Cohen, S., C. M. Alper, W. J. Doyle, J. J. Treanor, i R. B. Turner (2006). "Positive emotional style predicts resistance to illness after experimental exposure to rhinovirus or influenza A virus", *Psychosomatic Medicine*, 68, 809-15.
- D'Addio, A. D., T. Eriksson, i P. Frijters (2007). "An analysis of the determinants of job satisfaction when individuals' baseline satisfaction levels may differ", *Applied Economics*, 39, 2413-2423.
- Daly, M. C. i D. J. Wilson (2009). "Happiness, unhappiness, and suicide: An empirical assessment", *Journal of European Economic Association*, 7, 539-549.
- Daly, M. C. i D. J. Wilson (2011). "Relative status and well-being: Evidence from U.S. suicide deaths", *Review of Economics and Statistics*, de propera publicació.
- Diener, E. i R. E. Lucas (1999). "Personality and subjective well-being", a D. Kahneman, E. Diener, i N. Schwarz (eds.). *Well-Being: The Foundations of Hedonic Psychology*. Russell Sage Foundation, New York. Capítol 11.
- Diener, E., E. M. Suh, R. E. Lucas, i H. L. Smith (1999). "Subjective well-being: Three decades of progress", *Psychological Bulletin*, 125, 276-302.
- Di Tella, R., J. Haisken-De New, i R. MacCulloch (2007). "Happiness adaptation to income and to status in an individual panel", NBER Working Paper No. 13159.
- Di Tella, R. i R. MacCulloch (2008). "Gross national happiness as an answer to the Easterlin paradox?", *Journal of Development Economics*, 86, 22-42.
- Di Tella, R., R. J. MacCulloch, i A. J. Oswald (2001). "Preferences over inflation and unemployment: Evidence from surveys of happiness", *The American Economic Review*, 91, 335-341.
- Di Tella, R., R. J. MacCulloch, i A. J. Oswald (2003). "The macroeconomics of happiness", *Review of Economics and Statistics*, 2003, 85, 809-827.
- Dohmen, T., A. Falk, D. Huffman, U. Sunde, J. Schupp, i G. G. Wagner (2005). "Individual risk attitudes: new evidence from a large, representative, experimentally-validated survey", IZA Discussion Paper No. 1730.
- Drakopoulos, S. A. i I. Theodossiou (1997). "Job satisfaction and target earnings", *Journal of Economic Psychology*, 18, 693-704.
- Duesenberry, J. S. (1949). *Income, Saving and the Theory of Consumer Behavior*. Harvard University Press, Cambridge: Mass.
- Easterlin, R. A. (1974). "Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence", a P. A. David i M. W. Reder (eds.). *Nations and Households in Economic Growth. Essays in Honor of Moses Abramowitz*. Academic Press, NY. 89-125.
- Easterlin, R. i O. Sawangfa (2009). "Happiness and economic growth: Does the cross section predict time trends? Evidence from developing countries". IZA Discussion Paper No. 4000.
- Ellison, C. G. (1991). "Religious involvement and subjective well-being", *Journal of Health and Social Behavior*, 32, 80-99.
- Ferrer-i-Carbonell, A. (2005). "Income and well-being: An empirical analysis of the comparison income effect", *Journal of Public Economics*, 89, 997-1019.
- Ferrer-i-Carbonell, A. i P. Frijters (2004). "How important is methodology for the estimates of the determinants of happiness?", *The Economic Journal*, 114, 641-659.
- Ferrer-i-Carbonell, A. i X. Ramos (2009). "Inequality aversion and risk attitudes", IZA Discussion Paper No.4703.

- Ferrer-i-Carbonell, A. i B. M. S. van Praag (2002). "The subjective costs of health losses due to chronic diseases. An alternative model for monetary appraisal", *Health Economics*, 11, 709-722.
- Ferrer-i-Carbonell, A. i B. M. S. van Praag (2001). "Poverty in Russia", *Journal of Happiness Studies*, 2, 147-172.
- Ferrer-i-Carbonell, A. i B. M. S. van Praag (2003). "Subjective income inequality and its causes", *The Journal of Economic Inequality*, 1, 107-127.
- Ferrer-i-Carbonell, A. i B. M. S. van Praag (2009). "Do people adapt to changing circumstances? The discussion is not finished yet", manuscript no publicat.
- Finkelstein, A., E. F. P. Luttmer, i M. J. Notowidigdo (2008). "What good is wealth without health? The effect of health on the marginal utility of consumption", NBER Working Paper No. 14089.
- Finkelstein, A., E. F. P. Luttmer, i M. J. Notowidigdo (2009). "Approaches to estimating the health state dependence of the utility function", *The American Economic Review: Papers & Proceedings*, 99, 116-121.
- Frey, B. S. i A. Stutzer (1999). "Measuring preferences by subjective well-being", *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 155, 755-778.
- Frey, B. S. i A. Stutzer (2000). "Happiness, economy and institutions", *The Economic Journal*, 110, 918-938.
- Frey, B. S., S. Luechinger, i A. Stutzer (2009a). "The life satisfaction approach to environmental valuation", IZA Discussion Paper No. 4478.
- Frey, B. S., S. Luechinger, i A. Stutzer (2009b). "The life satisfaction approach to the value of public goods: The case of terrorism", *Public Choice*, 138, 317-45.
- Frijters, P. i B. M. S. van Praag (1998). "Climate equivalence scales and the effects of climate change on Russian welfare and well-being", *Climate Change*, 39, 61-81.
- Frijters, P., J. P. Haisken-Denew, i M. A. Shields (2004). "Money does matter! Evidence from increasing real income and life satisfaction in East Germany following reunification", *The American Economic Review*, 94, 730-740.
- Frijters, P., Shields, M. A., i J. P. Haisken-DeNew (2005). "The effect of income on health: Evidence from a large scale natural experiment", *Journal of Health Economics*, 24, 997-1017.
- Gabriel, S. A., J. P. Matthey, i W.L. Wascher (2003). "Compensating differentials and evolution in the quality-of-life among U.S. states", *Regional Science and Urban Economics*, 33, 619-649.
- Gardner, J. i A. J. Oswald (2001). "Does money buy happiness? A longitudinal study using data on windfalls", manuscript no publicat. Warwick University, U.K.
- Gerdtham, U. G. i M. Johanesson (2001). "The relationship between happiness, health, and socio-economic factors: results based on Swedish microdata", *Journal of Socio-Economics*, 30, 553-557.
- Goedhart, Th., V. Halberstadt, A. Kapteyn i B. M. S. van Praag (1977). "The poverty line: Concept and measurement", *Journal of Human Resources*, 12, 503-520.
- Green, C i J. S. Heywood (2008). "Are flexible contracts bad for workers? Evidence from job satisfaction data", disponible a SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1033436>
- Groot, W., H. T. M. van den Brink, i E. Plug (2004). "Money for health: The equivalent variation of cardiovascular diseases", *Health Economics*, 13, 859-872.
- Grosfeld, I. i C. Senik (2010). "The emerging aversion to inequality: Evidence from Poland 1992-2005", *Economics of Transition*, 18, 1-26.
- Güven, C., C. Senik, i H. Stichnoth (2010). "You can't be happier than your wife. Happiness gaps and divorce", IZA Discussion Paper No. 4599.
- Hagenaars, A. J. M. i B. M. S. van Praag (1985). "A synthesis of poverty line definitions", *Review of Income and Wealth*, 31, 139-53.
- Hammond, P. J. (1996). "Interpersonal comparisons of utility: Why and how they are and should be made", a Hamlin, A. P. (1996). *Ethics and Economics*. Vol. I, capítol 22. Edward Elgar Publishing Company, Cheltenham, UK.
- Hayney, M. S., G. D. Love, J. M. Buck, C. D. Ryff, B. Singer, i D. Muller (2003). "The association between psychosocial factors and vaccine-induced cytokine production", *Vaccine*, 19-20, 2428-2432.
- Harsanyi, J. C. (1987). "Interpersonal utility comparisons", a J. Eatwell, M. Milgate, i P. Newman (eds.). *The New Palgrave. Utility and Probability*. Macmillan Publishers Ltd., Hampshire, 128-133.
- Hartog, J., A. Ferrer-i-Carbonell, i N. Jonker (2002). "Linking measured risk aversion to individual characteristics", *Kyklos*, 55(1), 3-26.
- Headey, B. i A. Wearing (1989). "Personality, life events, and subjective well-being: Toward a dynamic equilibrium model", *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 731-739.
- Helliwell, J. F. (2007). "Well-being and social capital: Does suicide pose a puzzle?", *Social Indicators Research*, 81, 455-496.

- Helliwell, J. F. i H. Huang (2010). "How's the job? Well-being and social capital in the workplace", *Industrial and Labor Relations Review*, 63, 2, 2.
- Kahneman, D. (1999). "Objective happiness", a D. Kahneman, E. Diener i N. Schwarz (eds.). *Foundations of Hedonic Psychology: Scientific Perspectives on Enjoyment and Suffering*. Russell Sage Foundation, New York. Capítol 1.
- Kahneman, D. i A. B. Krueger (2006). "Developments in the measurement of subjective well-being", *Journal of Economic Perspectives*, 20, 3-24.
- Kaiser, L. C. (2002). "Job satisfaction: A comparison of standard, non-standard, and self-employment patterns across Europe with a special note to the gender/job satisfaction paradox", EPAG Working Paper No. 27.
- Knight, F. H. (1922). "Ethics and the economic interpretation", *Quarterly Journal of Economics*, 36, 454-81.
- Korpi, Y. (1997). "Is utility related to employment status? Employment, unemployment, labor market policies and subjective well-being among Swedish youth", *Labour Economics*, 4, 125-147.
- Layard, R. (2010). "Measuring subjective well-being", *Science*, 29, 534-535.
- Lee, G. R., K. Secombe i C. L. Shehan (1991). "Marital status and personal happiness: An analysis of trend data", *Journal of Marriage and the Family*, 53, 839-844.
- Levinson A. (2009). "Valuing air quality using happiness data: The case of air quality", NBER Working Paper Series No. 15156.
- Lokshin, M. i M. Ravallion (2000). "Welfare impacts of Russia's 1998 financial crisis and the response of the public safety net", *Economics of Transition*, 8, 269-295.
- Lucas, R. E., A. E. Clark, Y. Georgellis, i E. Diener (2003). "Re-examining adaptation and the setpoint model of happiness: Reactions to changes in marital status", *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 527-539.
- Lucas, E. R., A. Clark, Y. Georgellis, i E. Diener (2004). "Unemployment alters the set-point for life satisfaction", *Psychological Science*, 15, 8-13.
- Luechinger S. (2009). "Valuing air quality using the life satisfaction approach", *The Economic Journal*, 119, 482-515.
- Luechinger S. i P. Raschky (2009). "Valuing flood disasters using the life satisfaction approach", *Journal of Public Economics*, 93, 620-633.
- Luttmer, E. (2005). "Neighbors as negatives: Relative earnings and well-being", *Quarterly Journal of Economics*, 120, 963-1002.
- Lykken, D. i A. Tellegen (1996). "Happiness is a stochastic phenomenon", *Psychological Science*, 7, 186-189.
- McBride, M. (2001). "Relative-income effects on subjective well-being in the cross-section", *Journal of Economic Behavior and Organization*, 45, 251-278.
- Morawetz, D., E. Atia, G. Bin-Nun, L. Felous, Y. Gariplerden, E. Harris, S. Soustiel, G. Tombros, i Y. Zarfaty (1977). "Income distribution and self-rated happiness: Some empirical evidence", *The Economic Journal*, 87, 511-522.
- Ng, Y.-K. (1996). "Happiness surveys: Some comparability issues and an exploratory survey based on just perceivable increments", *Social Indicators Research*, 38, 1-27.
- Ng, Y.-K. (1997). "A case for happiness, cardinalism, and interpersonal comparability", *The Economic Journal*, 107, 1848-1858.
- Nussbaum, M. (2000). *Women and Human Development. The capabilities approach*, Cambridge University Press. Cambridge, UK.
- Nussbaum, M. i A. Sen (1993). *The Quality of Life*, Clarendon Press, Oxford, UK.
- Origoa, F. i L. Paganib (2009). "Flexicurity and job satisfaction in Europe: The importance of perceived and actual job stability for well-being at work", *Labour Economics*, 16, 547-555.
- Oswald, A. J. (1997). "Happiness and economic performance", *The Economic Journal*, 107, 1815-1831.
- Oswald, A. J. (2006). "The hippies were right all along about happiness", *Financial Times*, January 19, 2006.
- Oswald, A. i J. Gardner (2007). "Money and mental wellbeing: A longitudinal study of medium-sized lottery wins", *Journal of Health Economics*, 26, 49-60.
- Oswald, A. i N. Powdthavee (2007). "Obesity, unhappiness, and the challenge of affluence: Theory and evidence", *The Economic Journal*, 117, F441-454.
- Oswald, A. i N. Powdthavee (2008a). "Does happiness adapt? A longitudinal study of disability with implications for economists and judges", *Journal of Public Economics*, 92, 1061-1077.
- Oswald, A. i N. Powdthavee (2008b). "Death, happiness, and the calculation of compensatory damages", *Journal of Legal Studies*, 37, S217-S252.
- Oswald, A. J., E. Proto, i D. Sgroi (2009). "Happiness and productivity", IZA Discussion Paper No. 4645.
- Oswald, A. J. i S. Wu (2009). "Well-being across America: evidence from a random sample of one million U.S. citizens", manuscrit no publicat.

- Plug, E. i B. M. S. van Praag (1995). "Family equivalence scales within a narrow and broad welfare context", *Journal of Income Distribution*, 4, 171-186.
- Powdthavee, N. (2009). "Think having children will make you happy?", *The Psychologist*, 22, 308-311.
- Ravallion, M. i M. Lokshin (1999). "Subjective economic welfare", World Bank Policy Research Working Paper No. 2106. Washington D.C.
- Robbins, L. (1932). *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*. MacMillan, London.
- Robbins, L. (1938). "Interpersonal comparisons of utility: A comment", *The Economic Journal*, 48, 635-641.
- Sandvik, E., E. Diener, i L. Seidlitz (1993). "Subjective well-being: The convergence and stability of self-report and non-self-report measures", *Journal of Personality*, 61, 317-342.
- Samuelson, P. (1938). "A note on the pure theory of consumers' behavior", *Economica*, 5, 61-71.
- Schwarze, J. i M. Harpfer (2007). "Are people inequality averse, and do they prefer redistribution by the state? Evidence from German longitudinal data on life satisfaction", *Journal of Socio-Economics*, 36, 233-249.
- Sen, A. K. (1985). *Commodities and capabilities*. North Holland: Amsterdam, The Netherlands.
- Sen, A. K. (1999). "The possibility of social choice", *The American Economic Review*, 89, 349-378.
- Senik, C. (2004). "When information dominates comparison: Learning from Russian subjective panel data", *Journal of Public Economics*, 88, 2099-2123.
- Smith, V. K. i J. C. Huang (1995). "Can markets value air quality? A meta-analysis of hedonic property values models", *Journal of Political Economy*, 103, 209-227.
- Schokkaert, E. (2007). "Capabilities and satisfaction with life", *Journal of Human Development*, 8, 415-430.
- Solnick, S. i Hemenway, D. (1997). "Is more always better? A survey of positional concerns", *Journal of Economic Behavior and Organization*, 37, 373-383.
- Stephens, A. i J. Wardle (2005). "Positive affect and biological function in everyday life", *Neurobiology of Aging*, Supl. 1, 108-12.
- Stevenson, B. i J. Wolfers (2008). "Economic growth and subjective well-being: Reassessing the Easterlin paradox", *Brookings Papers on Economic Activity*, primavera 2008, 1-102.
- Stutzer, A. (2004). "The role of income aspirations in individual happiness", *Journal of Economic Behavior and Organization*, 54, 89-109.
- Stutzer, A. i B. Frey (2008). "Stress that doesn't pay: the commuting paradox", *Scandinavian Journal of Economics*, 110, 2, 339-366.
- Stutzer, A. i B. Frey (2006). "Does marriage make people happy, or do happy people get married?", *Journal of Socio-Economics*, 35, 326-347.
- Theodossiou, I. i E. Vasileiou (2007). "Making the risk of job loss a way of life: Does it affect job satisfaction?", *Research in Economics*, 61, 71-83.
- Tinbergen, J. (1991). "On the measurement of welfare", *Journal of Econometrics*, 50, 7-13.
- Urry H. L., J. B. Nitschke, I. Dolski, D. C. Jackson, K. M. Dalton, C. J. Mueller, M. A. Rosenkranz, C. D. Ryff, B.H. Singer, i R. J. Davidson (2004). "Making a life worth living: neural correlates of well-being", *Psychological Science*, 15, 367-72.
- Van den Berg, B. i A. Ferrer-i-Carbonell (2007). "The well-being of informal caregivers: A monetary valuation of informal care", *Health Economics*, 16, 1227-1244.
- Van Praag, B. M. S. (1971). "The welfare function of income in Belgium: an empirical investigation", *European Economic Review*, 2, 337-369.
- Van Praag, B. M. S. (1976). "The individual welfare function of income and its offspring", a J. S. Cramer, A. Heertje, i P. Venekamp (eds.), *Relevance and Precision*. Assajos en hometage a Pieter de Wolff, Amsterdam, North-Holland Publish Company.
- Van Praag, B. M. S. (1991). "Ordinal and cardinal utility: An integration of the two dimensions of the welfare concept", *Journal of Econometrics*, 50, 69-89.
- Van Praag, B. M. S. (2011). "Well-being inequality and reference groups. An agenda for new research", *Journal of Economic Inequality*, 9, 111-127.
- Van Praag, B. M. S. i B. Baarsma (2005). "Using happiness surveys to value intangibles: The case of airport noise", *The Economic Journal*, 115, 224-246.
- Van Praag, B. M. S., A. Hagenaars, i J. van Weeren (1982). "Poverty in Europe", *Review of Income and Wealth*, 28, 345-359.
- Van Praag, B. M. S. i A. Ferrer-i-Carbonell (2004). *Happiness quantified: A satisfaction calculus approach*. Oxford University Press, Oxford: UK.
- Van Praag, B. M. S. i A. Ferrer-i-Carbonell (2008). *Happiness quantified: A satisfaction calculus approach*. Oxford University Press, Oxford: UK. Paperback. Edició revisada.
- Van Praag, B. M. S., P. Frijters, i A. Ferrer-i-Carbonell (2003). "The anatomy of subjective well-being", *Journal of Economic Behavior and Organization*, 51, 29-49.

Veenhoven R. (1995). "World database of happiness", *Social Indicators Research*, 34, 299-313.

Vendrik, M. C. M. i G. B. Woltjer (2007). "Happiness and loss aversion: Is utility concave or convex in relative income?", *Journal of Public Economics*, 91, 1423-1448.

Viscusi, W. K. (1993). "The value of risks to life and health", *Journal of Economics Literature*, 31, 1912-1946.

Welsch, H. (2006). "Environment and happiness: Valuation of air pollution using life satisfaction data", *Ecological Economics*, 58, 801-813.

Wilson, W. (1967). "Correlates of avowed happiness", *Psychological Bulletin*, 67, 294-306.

Winkelmann, L. i R. Winkelmann (1998). "Why are the unemployed so unhappy? Evidence from panel data", *Economica*, 6, 1-15.

Woittiez, I. i J. Theeuwes (1998). "Well-being and labor market status", a S. P. Jenkins, A. Kapteyn i B. M. S. van Praag (eds.). *The distribution of welfare and household production: International perspectives*. Cambridge University Press, Cambridge, 211-230.

Títols publicats

- 1. Una reflexió sobre l'atur a Espanya**
Ramon Marimon (juny 97)
  - 2. Reduir l'atur: a qualsevol preu?**
Fabrizio Zilibotti (desembre 97)
  - 3. Impostos sobre el capital i el treball, activitat macroeconòmica i redistribució**
Albert Marcat (novembre 98)
  - 4. El prestador de darrera instància en l'entorn financer actual**
Xavier Freixas (novembre 99)
  - 5. Per què creix el sector públic? El paper del desenvolupament econòmic, el comerç i la democràcia**
Carles Boix (novembre 99)
  - 6. Gerontocràcia i Seguretat Social**
Xavier Sala-i-Martin (juliol 2000)
  - 7. La viabilitat política de la reforma del mercat laboral**
Gilles Saint-Paul (desembre 2000)
  - 8. Contribueixen les polítiques de la Unió Europea a estimular el creixement i a reduir les desigualtats regionals?**
Fabio Canova (maig 2001)
  - 9. Efectes d'aglomeració a Europa i als EUA**
Antonio Ciccone (setembre 2001)
  - 10. Polarització econòmica a la conca mediterrània**
Joan Esteban (maig 2002)
  - 11. Com inverteixen la seva riquesa les economies domèstiques?**
Miquel Faig (octubre 2002)
  - 12. Efectes macroeconòmics i distributius de la Seguretat Social**
Luisa Fuster (abril 2003)
  - 13. Educar la intuïció: Un repte pel segle XXI**
Robin M. Hogarth (setembre 2003)
  - 14. Els controls de capital a l'Europa de la postguerra**
Hans-Joachim Voth (abril 2004)
  - 15. La fiscalitat dels intermediaris financers**
Ramon Caminal (setembre 2004)
-

-
- 16. Preparats per prendre riscos? Evidència experimental sobre l'aversió i l'atracció al risc**
Antoni Bosch-Domènech / Joaquim Silvestre i Benach (novembre 2005)
  - 17. Xarxes socials i mercat laboral**
Antoni Calvó-Armengol (gener 2006)
  - 18. Els efectes de la protecció laboral a Europa i als Estats Units**
Adriana D. Kugler (febrer 2007)
  - 19. Creixement urbà desordenat: Causes i conseqüències**
Diego Puga (gener 2008)
  - 20. El creixement a llarg termini a l'Europa Occidental, 1830-2000: fets i problemes**
Albert Carreras i Xavier Tafunell (juny 2008)
  - 21. Com superar la fallida de coordinació en empreses i organitzacions: evidència experimental**
Jordi Brandts (març 2009)
  - 22. L'assignació ineficient del talent**
José V. Rodríguez Mora (maig 2009)
  - 23. Complementarietats en les estratègies d'innovació i el vincle amb la ciència**
Bruno Cassiman (setembre 2009)
  - 24. Mecanismes senzills per resoldre conflictes d'interès i compartir els guanys**
David Pérez-Castrillo (novembre 2009)
  - 25. Transferència de les innovacions universitàries**
Inés Macho-Stadler (gener 2010)
  - 26. Costos i conflictes d'acomiadament, i el funcionament del mercat de treball**
Maia Güell (juny 2010)
  - 27. Desigualtat i progressivitat fiscal**
Juan Carlos Conesa (octubre 2010)
  - 28. Economia de la felicitat**
Ada Ferrer-i-Carbonell (maig 2011)

blanca

blanca

**interior contracoberta
blanca**

Ada Ferrer-i-Carbonell

L'Ada Ferrer-i-Carbonell és científica titular de l'Institut d'Anàlisi Econòmic (IAE-CSIC) a Barcelona, està afiliada a la Barcelona GSE i és *research fellow* de IZA i MOVE. L'any 2003 l'Ada es va doctorar en economia pel Tinbergen Institute (Universitat d'Àmsterdam) amb una tesi sobre benestar subjectiu i pel Rensselaer Polytechnic Institute (Troy, NY) amb una tesi sobre el comportament dels individus i el consum sostenible. Després del seu doctorat, l'Ada va ocupar diverses posicions acadèmiques a la Universitat d'Amsterdam, incloent una *VENI fellowship* del Consell Nacional d'Investigació dels Països Baixos, i va treballar com a ICREA *researcher* a l'IAE-CSIC. La seva investigació se centra en temes de benestar, salut, riquesa, i actituds envers el risc. Entre altres, ha publicat a *Health Economics, Journal of Economic Behavior and Organization, Journal of Economic Psychology, Journal of Public Economics, Pediatrics* i *The Economic Journal*. L'Ada ha publicat el llibre *Happiness Quantified: A Satisfaction Calculus Approach* (Oxford University Press) amb en B.M.S. Van Praag.

CREI

Centre de Recerca
en Economia Internacional

Ramon Trias Fargas, 25-27 - 08005 Barcelona

Tel: 93 542 13 88 - Fax: 93 542 28 26

E-mail: crei@crei.cat

<http://www.crei.cat>

PVP: 6,00 €